DE NIEUWE STEM

9

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN POLITIEK
ELFDE JAARGANG / SEPTEMBER 1956

DE NIEUWE STEM, maandblad voor cultuur en politiek, verschijnt de 15e van iedere maand onder redactie van
voor Nederland: N. A. DONKERSLOOT / O. NOORDENBOS, secretaris / J. B. CHARLES / JAN ROMEIN / J. SUYS / VICTOR E. VAN VRIESLAND / W. F. WERTHEIM — *voor Vlaanderen:* KAREL JONCKHEERE / JULIEN KUYPERS — *voor Indonesië:* SOEJONO HADINOTO / SUNARIO KOLOPAKING / SOEDJATMOKO — *voor Suriname en de Antillen:* LOU LICHTVELD.
Men wordt verzocht kopij enz. niet te zenden aan de redacteuren persoonlijk, maar aan het Secretariaat der redactie, O. Noordenbos, Kinderstraat 25-III, Amsterdam-Z. Inzendingen worden alleen in behandeling genomen, wanneer de kopij getypt is, postzegels zijn bijgevoegd en het adres op de kopij zelf is vermeld.
Het abonnement loopt van 1 Januari tot 31 December en kost voor Nederland *f* 18.—, België frs 275.—, buitenland *f* 22.50 resp. frs 350.—. Voor leden der W.B.-Vereniging en studenten, ingeschreven aan een Nederlandse of Belgische Universiteit is de prijs *f* 15.— resp. frs 225.—. Losse nummers *f* 2.— resp. frs 30.—. Losse nummers buitenland *f* 2.50 resp. frs 40.—. Jaarabonnement betaalbaar naar verkiezing per kwartaal of per jaar.

Uitgave: N.V. WERELD-BIBLIOTHEEK

AMSTERDAM	ANTWERPEN
Admiraal de Ruyterweg 545	Lange Koepoortstraat 2
Giro 1677	Giro 316339

INHOUD

blz.

Willem Hijmans, Verzen 481
D. M. G. Koch, De zaak-Baljet 484
W. F. Wertheim/J. Romein, De Vinger op de Pols 492
SGM, Verzen 498
S Vestdijk, Tuingoden in de Regen 500
Max Schuchart, Leven 511
P. A. Toer, Corruptie (II) 512
Cristiaan Herbers, Ach, dat het was gebleven 525
U Win Tin, Burma sinds de onafhankelijkheid 527
C. Huysmans/J. Romein, Briefwisseling 533
J. B. Charles/W. F. Wertheim, De verrassende slotregel . . . 535
Kort Bestek 539
Ex Libris 541

Willem Hijmans

IN MEMORIAM PATRIS

1

O, nu moest hij maar sterven, zeiden wij,
want zo kan niemand leven, die zijn tijd
een levend mens was, vol van de verlangens
waardoor wij leven in bezetenheid.
maar hij was hulpeloos als een kind geworden
en hij sprak zeer verward over de dagen
van zijn volwassenheid toen ik zijn kind was.
hoe moeilijk is de mannelijkheid te dragen,
zijn vader als een kind gerust te stellen —
doe nu je ogen dicht en ga maar slapen
ga maar slapen en rust heerlijk uit,
hoor hoe die merel in de bomen fluit,
we krijgen regen, ga nu rustig slapen.
praat niet zoveel, ja, ik blijf altijd bij je,
ik ga niet weg, ik ben toch steeds gekomen,
je moet niet van die nare dingen dromen,
doe nu je ogen dicht, want ik blijf bij je —
hoe moeilijk is de mannelijkheid te dragen
als men een kind wil zijn en bij zijn vader schreien.
en hoe eenzaam waren je laatste dagen,
hoe stierf met jou het kind in mij en
hoe stierven mijn kindervragen.

2

Geen dood is zo hard als de dood
van een denker die niet meer kan denken
die als een kind ligt te wenken
naar ongrijpbare droomgestalten
van zijn eigen nood.
bidt dan dat er engelen komen
met duizend sterke gedachten

hij lag wel op ze te wachten
maar de engelen waren dood.

3

Kijk, de verpleegsters van het ziekenhuis
glimlachen lief zoals hun plicht beveelt
zij strelen hem soms zacht over zijn handen.
maar de gordijnen zijn al neergelaten
de man die sterft is al niet meer thuis.
nu kan men alleen voor zichzelf nog praten
men kan zichzelf troosten, men kan het ook laten,
voor hem is geen troost meer voorhanden.

4

En dan zullen wij hem wel begraven
in een klein stadje ergens op de wereld
op een begraafplaats vol hoekige stenen
en zeer eenzaam tussen allen hier.

Vader, vader, deze dagen zijn
dof van tranen die ik niet kan schreien —
je steen is niet anders dan alle stenen
ik kom hem in elk klein stadje tegen
maar ik kan geen steen een ziel verlenen
en hij verweert van zon en regen.
ik zal hem elke dag maar groeten
nu wij beiden verlaten zijn.

ZEE

Nu zullen de vuren aan de
havenhoofden gaan branden
de schemer sluit ons in

de branding langs de stranden
ruist tegen de ebval in

een stoomsignaal breekt aan de
kade de vooravond
een schip is gereed voor de zee

en ik staar met het trage
steeds eendere uitvaren mee
en kies
de onrust de onrust
zee

D. M. G. Koch

DE ZAAK-BALJET

Het zal de lezers met de redactie verheugen, dat wij in de maand waarin hij zijn vijfenzeventigste verjaardag viert een bijdrage kunnen plaatsen van de bekende journalist die zovele en vruchtbare jaren in Indonesië heeft gewerkt. Ook deze bijdrage is, als reeds vroeger geplaatste, een fragment uit zijn memoires.

Medio 1924 werd de assistent-resident W. Baljet, die werkzaam was in de Zuider- en Ooster-afdeling van Borneo, gearresteerd en naar de gevangenis te Soerabaia overgebracht. Hij werd beschuldigd van fraude, had, naar het heette, een bedrag van *f* 23.000,— verdonkeremaand en zou daarvoor voor de raad van justitie terecht staan.

Gouverneur-generaal Mr D. Fock, die de indruk gekregen had dat de corruptie in het om zijn integriteit geprezen Ned.-Indische ambtenarencorps diep ingevreten was, had een jacht op fraudeurs geopend en onbarmhartige vervolging gelast van wie „retourcommissie" aannam of zich aan bezittingen van het land vergreep. Er hadden opzienbarende gevallen van ontslag uit de landsdienst plaats, waardoor de indruk werd gewekt dat het met de onbetrouwbaarheid wel heel ernstig moest zijn en dat verdienstelijk werk werd gedaan door aan die jacht deel te nemen en aanbrengdiensten te verrichten.

Tot de slachtoffers behoorde ook Baljet.

Baljet had zijn Indische loopbaan als officier van het Ned.-Indische leger begonnen, was als 1e luitenant met de functie van civiel gezaghebber in Zuid-Celebes belast, en had zo goed voldaan dat gouverneur Frijling hem voorgesteld had, in het corps der B.B.-ambtenaren over te gaan. Leiden had tijdens de eerste wereldoorlog te weinig hoger opgeleide administratieve krachten afgeleverd, en het tekort was met officieren die bestuurscapaciteiten getoond hadden, aangevuld. Zo was o.a. de bekende gouverneur Van der Sluys van Atjeh een oud-officier.

Deze gewezen officieren werden „ingeschoven" in het corps der binnenlandse bestuursambtenaren van de Buitengewesten en werden door de „echte" B.B.-ambtenaren, onder wie een sterke corpsgeest bestond, als vreemde eenden in de bijt beschouwd.

Baljet was als controleur begonnen en werd tot assistent-resident

bevorderd en overgeplaatst naar Borneo, waar hij gearresteerd werd. Na maandenlang in preventieve hechtenis te hebben doorgebracht werd hij door de raad van justitie te Soerabaia veroordeeld tot drie en een half jaar gevangenisstraf. Hij ging in hoger beroep en werd vóór het vonnis van het hooggerechtshof te Batavia vallen zou, enige weken op vrije voeten gesteld.

Ik was destijds hoofdredacteur van *„De Indische Courant"* te Soerabaia. Baljet riep mijn hulp in, bezocht me op het redactiebureau, bezwoer onschuldig te zijn, en liet een aantal brieven en andere documenten achter, met het verzoek, die te lezen. Ik voldeed plichtmatig aan dat verzoek, correspondeerde met verscheidene personen die Baljet gekend hadden en nadere inlichtingen zouden kunnen verschaffen. Mijn eerste, en sterke, indruk was dat het in sommige streken der Buitengewesten op bestuursgebied een zooitje was, dat vaak met de grofste willekeur bestuurd werd en intrigues tegen ongewenste elementen aan de orde van de dag waren. Bij de behandeling van enkele zaken door de raad van justitie te Soerabaia was geen twijfel daaromtrent blijven bestaan.

Onverdeeld gunstig was de indruk die Baljet maakte overigens niet. Uit zijn trekken sprak datzelfde nerveus-bezetene dat sommige portretten van Multatuli vertonen: diezelfde hevige drang tot zelfverdediging, die wees op het besef van ondergaan onrecht. Zijn intellect werkte voortreffelijk, maar hij verloor zich telkens opnieuw in gedachtenconstructies die een sterke egocentrische grondtoon hadden en waaruit de overtuiging sprak dat speciaal hij „gezocht" werd en alle machten in Indië samenspanden tegen hém. Hij verloor geen tijd en geen woorden met nutteloos zelfbeklag, maar was blijkbaar van intense haat en een cynisch wantrouwen en wraakzucht vervuld.

Een veroordeling wegens persdelict bracht mij zelf in de „boei", waardoor ik gelegenheid kreeg bij de directeur van de gevangenis te informeren naar het gedrag van en het oordeel over Baljet. De directeur, de heer De V., bleek hem sympathiek gezind te zijn: hij twijfelde sterk aan de schuld van Baljet, die gedurende de tijd van zijn opsluiting op het gevangeniskantoor gewerkt had, zodat men gelegenheid had gehad hem van meer nabij te observeren. Zou het vonnis van de raad van justitie door het hooggerechtshof bekrachtigd of „verbeterd" worden, dan zou hij worden opgezonden naar de centrale gevangenis te Semarang. De nieuwe centrale gevangenis bij Soekamiskin, een half uur gaans buiten Bandoeng, was nog in aanbouw.

Na enige weken op vrije voeten te zijn geweest werd Baljet opnieuw

in de gevangenis opgesloten. De directeur van de gevangenis gaf me herhaaldelijk, als ik er om verzocht, gelegenheid, hem persoonlijk om nadere inlichtingen te vragen. Dank zij een uitgebreide correspondentie groeide mijn materiaal aan gegevens bovendien vrij snel aan. Ik geraakte ervan overtuigd, dat de schuld van Baljet aan de diefstal van het geld in elk geval niet bewezen was en het vonnis op onvoldoende gronden was geveld.

Alvorens in de courant de zaak te kunnen aansnijden moest ik de uitspraak van het hooggerechtshof te Batavia afwachten. Deze kwam in Januari 1925 en hield een „verbetering" van het vonnis van de Soerabaiasche raad van justitie in: Baljet werd tot vier jaren gevangenisstraf veroordeeld. Hij was niet door het hooggerechtshof opgeroepen, omdat hij te Soerabaia door een rechter-commissaris verhoord was en de behandeling door het H.G. daarom „op de stukken" geschiedde, waarvan het proces-verbaal van het verhoor door de raad van justitie het belangrijkste was. Ik had verscheidene zittingen van de raad te Soerabaia bijgewoond en daarbij was me opgevallen, dat geen stenografisch verslag van de aan beklaagde gestelde vragen en van zijn antwoorden gemaakt was, doch de president van de raad de griffier dicteerde wat het officiële verslag van de zitting zou worden. En ofschoon ik elke gedachte aan opzettelijk verkeerde weergave verwierp, had ik zelf een te lange practijk en ervaring van de verslaggeverij om niet te weten hoezeer subjectieve gevoelens daarbij parten kunnen spelen. Ik had de indruk dat rechters, die per slot van rekening ook mensen zijn, zich, zodra ze een beklaagde voor zich hebben, reeds half-bewust een oordeel over diens schuld vormen. De vorm waarop een vraag aan een beklaagde gesteld werd, en de toon waarop dit gebeurde maakten vaak duidelijk, welk antwoord verwacht werd. En het kwam, vooral wanneer Indonesische getuigen voorgeroepen waren, voor dat een vraag in verschillende vormen werd gesteld tot het antwoord ontvangen was dat naar des rechters oordeel het meest met de waarheid overeenkwam.

De veroordeling van Baljet door het hooggerechtshof was voor mij geen waarborg dat hij inderdaad terecht vervolgd werd. Dat Baljet de dief was van het verdwenen geld kon aangenomen, maar niet ontwijfelbaar bewezen worden. De kas van zijn bestuursressort was ondergebracht in een gebouwtje op het erf, en er waren wel politie-oppassers, maar voldoende toezicht ontbrak. Baljet was maandelijks dagenlang op tournée in zijn ressort, dat half zo groot was als Nederland, en had daarom verzocht, hem een commies ter beschikking te stellen, maar dit

was niet gebeurd. Dat hij onschuldig was kon overigens evenmin bewezen worden als de juistheid van de tegen hem ingebrachte beschuldiging. In de courant kon ik dan ook niet verder gaan dan te betogen dat zijn schuld niet vast stond.

Dit was dan ook de strekking van het eerste artikel dat ik in Januari 1925 aan de zaak wijdde. Het stuk trok de aandacht; deze aanval op de objectiviteit van de rechtspraak baarde opzien. Om de aandacht van het lezende publiek levendig te houden publiceerde ik elke dag een kort stukje, waarin een of ander detail van de zaak nader belicht werd. Hoe suggestiebel het krantenlezend publiek is bleek al spoedig; binnen veertien dagen waren de lezers van *„De Indische Courant"* in geheel Oost-Java er van overtuigd dat Baljet slachtoffer was van een rechterlijke dwaling. Ik ontving een groot aantal brieven, werd geprezen, mij werd hulp aangeboden, ik werd gehoond, uitgescholden en kreeg de waarschuwing dat ik hoog spel speelde. Een stroom van ingezonden stukken bewees, hoe groot de algemene belangstelling was.

Op een goede dag stapte een al bejaarde heer met een sympahtieke, sterke kop waarin een paar eerlijke, begrijpende ogen de wereld in keken, mijn redactiebureau binnen. Hij stelde zich voor als Ds Verhoef, een destijds bekende predikantsnaam. Hij was al ongeveer dertig jaren in Ned.-Indië werkzaam en vertelde me, Baljet op Celebes te hebben gekend en wel bij hem te hebben gelogeerd. Hij kon aan diens schuld niet geloven. Baljet had fouten, maar een dief was hij stellig niet. Mocht ik hulp nodig hebben dan zou hij, mijn bezoeker, die gaarne verlenen.

Ik was voornemens, de zaak onder de aandacht van de gouverneur-generaal te brengen, maar had diens politiek meermalen vrij scherp bestreden en begreep dat ik niet de meest geschikte man zou zijn om een poging te doen, de sympathie van Mr Fock voor de zaak te winnen. Er zou een audiëntie aangevraagd moeten worden voor Baljets echtgenote, die vergezeld zou moeten zijn van iemand die de man kende en van diens onschuld overtuigd was. Ik verzocht Ds Verhoef dus, dit op zich te willen nemen. Hij verklaarde zich onmiddellijk daartoe bereid.

Het bedrag dat voor de reis naar Buitenzorg nodig zou zijn kon uit de kas van de *„Ind. Crt."* genomen worden, maar ik prefereerde, het door vrijwillige bijdragen van mijn lezers bijeen te brengen; ik sloeg de betekenis van de publieke opinie hoog aan, was overtuigd van haar invloed, ook in de kringen van regering en justitie, en verwachtte dat het een gunstige indruk zou maken als het publiek zich bereid toonde, voor de zaak te offeren. Ik opende dus een inschrijving

in de courant en ontving dezelfde avond al tweemaal het bedrag dat nodig was. Het meest trof me een gift van *f* 63,— ingezameld door een werkman van de werkplaatsen der Staatsspoorwegen. Ds Verhoef kreeg zoveel als hij meende, nodig te hebben, en het restant bewaarde ik, in overleg met de gevers, voor eventueel verdere uitgaven in het belang van de actie voor Baljet.

Na een dag of tien kwam Ds Verhoef terug. Hij was met Mevrouw Baljet op audiëntie geweest en had bij de gouverneur-generaal aangedrongen op een herziening van het vonnis. Zijne Excelentie was onder de indruk gekomen van het betoog en had beloofd, een rechterlijk ambtenaar die tijdelijk ter algemene secretarie werkzaam was, te zullen opdragen, de stukken te bestuderen, mede in het licht van de door mij verzamelde gegevens, en vervolgens van advies te dienen.

Dat was voorlopig een goed resultaat. Maar het deed een nieuwe complicatie ontstaan.

Van het ogenblik af waarop ik met de publicatie begonnen was nam de hoofdredacteur van de West-Java-editie van *„De Indische Courant"* te Batavia alles over wat ik over de zaak-Baljet schreef. De heer Lievegoed, de hoofdredacteur van de *„Locomotief"* te Semarang, deelde de hoofdzaak ervan aan zijn lezers mee, doch onthield zich, terecht, van commentaar. De andere bladen zwegen; de collega's stonden er sceptisch tegenover en gaven er de voorkeur aan, te wachten hoe het geval zich verder ontwikkelen zou, en of ik er mijn journalistieke nek niet over zou breken.

Het feit dat de gouverneur-generaal twijfel aan de juistheid van het vonnis dermate gerechtvaardigd bleek te vinden dat hij de stukken ter algemene secretarie bestuderen liet, deed veronderstellen dat ik het, tegen de verwachting in, wellicht toch bij het rechte eind kon hebben. De hoofdredacteur van het *„Soerabaiasch Handelsblad"*, die *„De Indische Courant"* als concurrent beschouwde, werd bevangen door de vrees dat ik per saldo succes zou hebben. Hij ging regelrecht tegenwerken, en zond zijn eerste redacteur, een gewezen controleur bij het binnenlandsbestuur, naar Celebes met de opdracht, gegevens te verzamelen omtrent het gedrag van Baljet gedurende diens diensttijd in Zuid-Celebes, te Djeneponte.

Die opdracht werd goed begrepen. In het *„Soer. Handelsblad"* verschenen drie artikelen over de zaak-Baljet, waarin deze tot op het hemd werd uitgekleed.

Dat was een kwaad geval, want de publieke opinie was een belangrijke factor; en ik vreesde dat, als deze zich tegen Baljet zou keren, het

veel moeilijker zou zijn, de actie tot een goed einde te brengen.

Ik wist genoeg van Baljets leven op Celebes om in de artikelen van het *„Soer. Handelsblad"* verdraaiingen en leugens te ontdekken, maar verzocht de directeur van de gevangenis, me gelegenheid te geven, hem te ontmoeten; hij zou dan de beweringen kunnen weerleggen. Toen ik me ervan overtuigd had dat Baljet in staat zou zijn, de laster die er duimendik op lag, aan te tonen, verzocht ik de directeur, in zijn kantoor een bijeenkomst te mogen organiseren, waar behalve hijzelf en de onderdirecteur van de gevangenis, de hoofdredacteur en de eerste redacteur van het *„Soer. Handelsblad"* en ikzelf aanwezig zou zijn, terwijl een bekend advocaat verzocht zou worden, de bijeenkomst als onpartijdig beoordelaar bij te wonen. Op die bijeenkomst zouden dan de artikelen in het *„Soer. Handelsblad"* besproken kunnen worden, d.w.z. Baljet zou gelegenheid krijgen, de beweringen mondeling te weerleggen.

De directeur stemde hierin toe; zijn medewerking in deze zaak was zonder voorbehoud, en ik was er niet zeker van dat hij de grenzen van zijn bevoegdheden niet overschreed. Des te groter was mijn dankbaarheid. Er werd een datum voor de bijeenkomst vastgesteld en de bewuste advocaat en de beide heren van het *„Soer. Handelsblad"* kregen een uitnodiging tot bijwoning ervan en een omschrijving van het doel.

Toen de besprekingen op een middag om half drie begonnen waren allen aanwezig, behalve de beide journalisten van het concurrerende blad. Ik drong er op aan, dat Baljet niettemin zou uiteenzetten wat hij naar aanleiding van de artikelen te zeggen had, en daarmee gingen allen accoord.

Baljet was ruim anderhalf uur aan het woord. Ik had enkele schetsen van zijn hand gelezen in een Nederlands tijdschrift en wist dat hij schrijven kon. De felle verontwaardiging deed hem thans spreken op een wijze die een diepe indruk maakte. Het was een dramatische gebeurtenis. Ik gevoelde intens medelijden, doch vooral bewondering voor de man die, na door de justitie te zijn gestraft wegens een misdaad die hij naar mijn overtuiging waarschijnlijk niet had gepleegd, en na publiekelijk te zijn belasterd, de strijdlust en de kracht behouden had voor een betoog tot zelfverdediging dat een niet persoonlijk bij de zaak geïnteresseerde advocaat hem nauwelijks zou hebben verbeterd. Toen we weer uiteengingen waren we één in de overtuiging, dat de stukken in het *„Soer. Hblad"* door en door lasterlijk waren en dit middel om tegen de *„Ind. Crt"* te concurreren wel ongeveer het gemeenste was dat de journalistiek in Ned.-Indië te zien had gegeven.

Later bleek, dat de inlichtingen over Baljets diensttijd op Celebes vrijwel geheel afkomstig waren van een oud-militair, die in dat deel van Zuid-Celebes een terreur uitoefende, wiens invloed dan ook gevreesd en wiens reputatie niet gunstig was. Het was dezelfde intrigant die, naar later bij het onderzoek naar de dessous van de zaak-Margadant — een aangelegenheid die met de zaak-Baljet overeenkwam — bleek, daarin een minderwaardige rol had gespeeld.

De dag na de bijeenkomst in de gevangenis publiceerde ik in de *„Ind. Crt"* een uitvoerig verslag ervan, waarbij ik de heren van het *„Soer' Hblad"*, die wel in hun krant hadden durven lasteren, maar zich verdekt hadden opgesteld toen ze uitgedaagd werden, hun beschuldigingen wáár te maken, fel aanviel. Ze zwegen in alle talen.

Het gevaar dat de publieke opinie zich ten ongunste van Baljet zou wijzigen was afgewend, — een resultaat dat ik van grote betekenis achtte.

De directeur van de gevangenis deelde me later mede, dat hij een „katje" gekregen had van het departement van justitie te Batavia: hoe had hij kunnen toestaan dat zo'n bijeenkomst in zijn kantoor plaats had, en hoe had hijzelf met zijn onderdirecteur er aan kunnen deelnemen? Hij had geantwoord, dat ook hij Baljet voor onschuldig hield en hem de gelegenheid niet had willen onthouden, lasterpraatjes te ontzenuwen.

Er moest nu op de beslissing van de gouverneur-generaal worden gewacht. Zij werd in Juni bekend: het verzoek om gratie voor Baljet werd afgewezen. Later vernam ik, dat de gouverneur-generaal aanvankelijk geneigd was geweest, het verzoek in te willigen, maar er was een politiek element in de zaak gekomen: Inheemse bladen schreven: Zie, zo wordt een niet-welgevallige Europeaan bij gelegenheid door de justitie behandeld, — je kunt dus nagaan, hoe wij, Indonesiërs, meermalen behandeld worden. Toen ik dat las vreesde ik al, dat dit de kans op succes zou verminderen. De gouverneur-generaal ging nog te rade met de resident onder wie Baljet gediend had, en tekende toen de afwijzende beschikking op het rekest.

De behandeling van deze zaak had veel van mijn zenuwen gevergd; de teleurstellende uitkomst bracht me buiten mezelf van verontwaardiging. Er bestonden aanwijzingen dat een der getuigen meineed gepleegd had. Ik deelde dit in de courant mee, om daardoor de zaak opnieuw aan het rollen te krijgen. Maar het hielp niet. Eerst toen in September 1926 Jhr. Mr. A. C. D. de Graeff als opvolger van de heer Fock het bestuur over Ned.-Indië aanvaard had kon ik opnieuw een

poging doen. Ik zond de nieuwe landvoogd een uitvoerig rekest, waarin ik verwees naar het ter algemene secretarie ingestelde onderzoek. Veertien dagen later was Baljet op vrije voeten, nadat hij in totaal twee jaren opgesloten was geweest. Ik hoopte, dat hij zelf zou trachten een herziening van het vonnis te verkrijgen. Maar de ellende der laatste jaren had hem uitgeput. Hij werd te Bandoeng redacteur van het *Algemeen Landbouw-Weekblad,* en leverde daarvoor verdienstelijk werk. Maar een aanval van beroerte maakte er een eind aan. Hij leefde nog enkele jaren, half verlamd, zodat hij in een wagentje gereden moest worden, en overleed toen. Hij was de enige niet die na een vrij langdurig verblijf in de toenmalige centrale gevangenis te Semarang dermate geknakt was, dat hij nog slechts als invalide voortleefde.

DE VINGER OP DE POLS

I. *Tien jaren Aziatische en Afrikaanse politiek in de Nieuwe Stem*

door W. F. Wertheim

De Nieuwe Stem heeft gedurende zijn eerste tien levensjaren getracht de wereld in haar stormachtige ontwikkeling bij te houden. Ik heb op mijn beurt geprobeerd bij het doorbladeren van de tien jaargangen vast te stellen of het mogelijk was uit de inhoud van ons tijdschrift iets omtrent die stormloop te reconstrueren; en overeenkomstig de taakverdeling binnen de redactie heb ik dit in het bijzonder nagegaan met het oog op dat deel van de wereld dat gedurende deze tien jaren in toenemende mate het lot van de gehele mensheid is gaan bepalen, en dat wij het beste vooralsnog negatief kunnen omschrijven: dat deel van de wereld dat niet behoort tot wat wij plegen aan te duiden als „het Westen".

Voorzover de eerste jaargangen zich bezighielden met de wereld buiten Europa, ging het, begrijpelijkerwijze, vooral om onze verhouding tot Indonesië. Na een eerste poging van De Josseling de Jong om begrip te wekken voor het Indonesisch nationalisme, ben ik daarbij zelf vrij vaak aan het woord geweest. Het zou naar ik meen daarom valse bescheidenheid zijn mijn aandeel in het hinderlijk volgen van de Nederlandse politiek in Indonesië te verzwijgen. Ik noteer uit „Nederland op de tweesprong" (1946) de volgende zinnetjes over onze politiek, toen Nederland al bezet, maar Indië nog Nederlands was: „De Nederlanders wilden geen risico nemen — in een periode waarin niets zonder risico en het bij het oude laten zekere ondergang was". Bovenal schrok ik bij het herlezen van mijn volgende woorden, die — gelukkig — vandaag de dag nóg niet in de letterlijke zin bewaarheid zijn: „En beseft men vooral niet, dat het falen van de onderhandelingen, dat gebruik van geweld den „laatsten dag der Hollanders op Java", met alle door Multatuli — ik had moeten schrijven door Sentot — voorspelde begeleidingsverschijnselen, in een nabije toekomst onvermijdelijk zou maken?"

Misschien was ik ook wel wat te pessimistisch toen ik, na de eerste militaire actie — de politionele camouflage kunnen wij nu wel gevoegelijk afleggen! — mijn „Nacht over Java" schreef, en na de tweede mijn „Nacht over Nederland". Maar de Redactie voelde zich — ondanks de ook in De Nieuwe Stem met vreugde begroete souvereini-

teitsoverdracht — nog in 1955 verre van gerust. In een Kort Bestek riep zij toen nòg uit: „Morgen komt Bartholomeusnacht. Morgen zal het misschien al te laat zijn voor het plan van Welter om de evacuatie van Nederlanders uit Indonesië voor te bereiden". Want: „Vandaag viert Belsazar nog feest, met de ene overgebleven waardeloze parel". Die parel heet West Nieuw-Guinea.

Al spoedig streefde de Nieuwe Stem naar verbreding. Allereerst door Indonesiërs zelf over hun problemen aan het woord te laten. Naar aanleiding van de overeenkomst van Linggadjati schreef de, wegens zijn verdiensten in het verzet — niet *tegen* maar *van* de Nederlanders! — tot lid van ons Noodparlement benoemde, Sunito: „En evenals tevoren zullen wij ons vertrouwen blijven stellen in de goede trouw van onze Nederlandse vrienden". Hij kon niet weten, dat dit vertrouwen zou worden beantwoord, enkele jaren later, met opsluiting in een cel, en een uitzetting als „ongewenst vreemdeling", wegens politieke activiteiten uit de tijd dat hij daar als Nederlands onderdaan niet alleen het recht maar zelfs de plicht toe had. „Het is bitter", moest de Redactie in een K.B. schrijven, „dat Minister Donker de terugwerkende kracht zo ver heeft gedreven, dat er in de Kamer geen woord van waardering afkon voor deze verdiensten van Sunito uit de verzetstijd, die hem toch in zijn functie van Voorzitter der Parlementaire Enquêtecommissie beter bekend konden zijn dan wie ook".

Wij hebben het, als Nederlanders, heus niet verdiend, dat nog steeds de beste Indonesische publicisten bereid zijn in ons land, in onze taal, hun denkbeelden uit te dragen. Het is een reden tot trots, vermengd met schaamte, dat deze nieuwe stem nog bij óns geregeld wil klinken.

De verbreding van ons gezichtsveld in de loop der jaren ging echter voort. Al spoedig werd het duidelijk, dat de gebeurtenissen in Indonesië niet op zichzelf stonden. Langzamerhand gelukte het ons, een venster op geheel Azië open te stoten.

In 1949, het jaar waarin de communisten hun gezag over geheel China vestigden, schreef onze beste China-kenner, wijlen Prof. Dr. J. J. L. Duyvendak, over het kernprobleem: „Landhonger in China". Ik lees hierin: „Toch is er dit grote onderscheid met vroegere boerenopstanden, dat de leiders een welbewust programma hebben en geïnspireerd worden door het reusachtige experiment aan de andere zijde van de grens. Zij blijven daarbij Chinezen met een grote kennis der mentaliteit van het eigen volk".

In de daarop volgende jaren kregen nog heel wat Aziatische landen een beurt. Arthur Lehning behandelde in 1950 Korea; Constandse

schreef over de Perzische olie en over Japan; Engers eveneens over Japan; Pluvier over Pakistan; B. Sluimers over Vietnam, over de Amerikaanse politiek in Azië, en ook nog over „Irian, vergeten land en vergeten mensen". Is dat nog Azië? De Nederlandse regering zou wel willen van niet. Maar het zal niet lang duren, of „De uitdaging van het Oosten", waarover ik zelf schreef, zal ook daarvandaan klinken.

Behoort Israël tot Azië? Het zou wellicht zelf willen van wel. Maar op de Bandungse Conferentie der landen van Azië en Afrika werd het buitengesloten. Wij deden dit niet. Levie schreef in 1948 over de Joodse staat, en Max Brod deed het in 1950 opnieuw.

Intussen begon men in de Westerse wereld het vraagstuk van de niet-Europese landen in breder verband te zien. De term „laagontwikkelde gebieden" kwam in de mode, en technische hulp werd de panacee voor alle kwalen. De Nieuwe Stem schonk aan dit vraagstuk in de jaargang van 1950 volle aandacht, maar niet in de gebruikelijke joyeuse „brave new world"-toon. Pearl Buck schrijft: „De enige grote en werkelijke moeilijkheid ligt in de onwil van een betrekkelijk kleine, maar machtige en gezaghebbende groep, om hun persoonlijk lot te schikken naar het welzijn van de maatschappij". De schrijfster vraagt zich af, hoe deze moeilijkheid te overwinnen. Zij heeft de durf om te antwoorden: „Ik weet het niet". Maar ook om te besluiten met de woorden: „Wij staan gereed om op te marcheren, zodra de kunstmatige wet van vraag en aanbod, die een gevolg is van het principe van de persoonlijke winst ten koste van de gemeenschap, het zal toestaan".

De lens van ons fototoestel verschuift vanaf 1950. Afrika komt binnen de omtrek van de lens te liggen. En niet alleen Zuid-Afrika, met zijn ons verwante cultuur en zijn ons zo vreemde krampachtige rassenwaan; ook Uganda en de Congo krijgen aandacht. De lens schuift wederom verder, omvat Zuid-Amerika, Suriname en de Antillen. Maar dan keert hij terug om van bovenaf nog éénmaal heel Azië en Afrika te omvatten. Romein schrijft over de A.A.-conferentie:

„Daarin, tenslotte, ligt de grootste historische betekenis van de week van 18—25 april 1955. Zij betekenen een einde — een definitief einde van de blanke overheersing die uiteindelijk op niets anders dan op een technische voorsprong van tijdelijke aard heeft berust. Daardoor betekenen zij tegelijk een begin: het aantreden der gekleurde volken *en bloc*. Een begin dat zijn voortgang moet vinden — en gezien de geest der samenkomst ook zal vinden in een samenwerking van *alle* volken. De eerste bladzij van het boek van de eenheid der

mensheid ligt opengeslagen. De volken, alle volken, zullen het vol schrijven."

Ons blad heeft tien jaar lang geprobeerd, de vinger op de pols van de buiten-Europese wereld te houden. Dat ging vaak heel moeilijk bij die steeds oplopende groeikoorts.

Maar onze medische communiqué's leken aan dovemansoren gericht. In deze Nederlandse woestijn, ontbloot van alle politiek benul, riep de Nieuwe Stem vergeefs. Om het Revis, „Rhapsodie bij een tweesprong" (1955), na te zeggen: „De lessen der historie. Dat zijn de lessen die niemand leert, ook Europa niet. Of misschien toch nog?

Na Nederland heeft nu ook het Westen de tweesprong bereikt.

II. Tien jaren westerse politiek in De Nieuwe Stem

door *J. Romein*

Vergeleken met het vele over de niet-westerse wereld — wie helpt ons toch eens aan een positieve naam in plaats van die negatieve? — het vele dan over díe wereld in de tien jaargangen te vinden, valt de oogst voor onze westerse politieke wereld op het eerste gezicht niet mee. Opzet was dat niet. Men zie er de weerslag in van de gerichtheid van dit Tijdschrift juist op het nieuwe dat de ontwikkeling sinds de oorlog het duidelijkst stempelt. Azië, Afrika en Zuid-Amerika zijn immers in feite sindsdien van de achtergrond naar de voorgrond verschoven.

Nochtans zou het onjuist zijn, uit het voorgaande te concluderen dat het belang van de westerse wereld door redactie en medewerkers onderschat, laat staan deze door hen verwaarloosd zou zijn. Een zestig artikelen getuigen van het tegendeel.

Van die zestig artikelen houdt één derde ongeveer zich met algemene zaken bezig en daarvan weer ruim de helft met de vrede en wat daar mee samenhangt. Men kan deze dan ook rustig het afzonderlijk onderwerp noemen dat de grootste aandacht tot zich trok. De redacteur Suys specialiseerde er zich op, zou men kunnen zeggen, en deed dit zeker niet tegen de mening van zijn mede-redacteuren in. Vandaar ook de steun die wij verleenden zowel aan de vredesbeweging 'De derde weg' als ook aan de 'Società europea di cultura' die zich al evenmin bij de verdeling van de wereld in twee blokken kon noch

wilde neerleggen. En het is dan ook niet zonder om zo te zeggen: ingehouden voldoening dat onze redactie de toenemende tekenen van internationale ontspanning die zich sinds een tweetal jaren voordoen heeft gevolgd en toegejuicht.

Tot de algemene zaken dienen verder gerekend de artikelen die wij brachten over de op- en inrichting der V.N. (Verzijl), over de hoofdvraag bij internationale organisatie (Tammes) en over de herziening van de statuten der V.N. (Soedjatmoko). Meer dan eens ook is de internationale situatie in concreto aan de orde geweest o.a. in Lehning's 'Pax Atlantica' en 'Pax Americana?'. Algemeen waren ook de artikelen die wij in 1948 van Sartre opnamen over het communisme en anticommunisme, liberalisme en socialisme. Die artikelen hebben een belang dat boven de inhoud uitgaat. Immers hierin voltrok zich de overgang van het existentialisme van een non-activisme tot een strijdend humanisme. Maar het spreekt vanzelf dat wij bij dit korte overzicht voor bijzonderheden naar de jaargangen zelf moeten verwijzen.

Uiteraard zijn ook afzonderlijke landen aan de orde geweest: Duitsland herhaaldelijk, Frankrijk en Engeland meer dan eens. Daarnaast Spanje (Constandse), Zuid-Amerika, Zuid-Afrika, dat laatste driemaal: begrijpelijk, want hier doet zich, zoals bekend, in extreme vormen een probleem voor dat alle strijdbare humanisten van nabij aangaat. Zo is het wel evenmin geheel aan toeval te wijten dat over Joego-Slavië en zijn problematiek zelfs viermaal gehandeld werd. Hier werd immers een poging tot radicale maatschappelijke hervorming gedaan in de ban van het leninisme maar buiten die van het stalinisme.

Na wat men dan — ten onrechte eigenlijk in de tegenwoordige wereld — nog steeds buitenlandse politiek noemt (men kon in plaats van over binnen- en buitenlandse beter over nationale en internationale politiek spreken), de nationale. Ook hier een aantal artikelen waarvan lezing of herlezing nog steedt loont. Of is het niet nog even actueel als — ja misschien meer actueel dan — toen het, tien jaar geleden geschreven werd, wanneer we in een artikel 'Politiek perspectief' van Slotemaker de Bruïne de zin tegenkomen 'Perspectivistisch interessant is alleen een situatie waarin de P.v.d.A. in de oppositie is, omdat alleen van deze situatie uit nieuwe ontwikkelingen te wachten zijn'. Men kan misschien de solide maar dan ook trage gang van het Nederlandse politieke leven niet beter karakteriseren dan door op de actualiteit van deze tien jaar oude bewering te wijzen. Ook wat Noordenbos over 'Doorbraak en antithese' in 1947 te zeggen had, is de overweging nog zeer wel waard. Of — een ander voorbeeld —

de oude anekdote die Davids in '48 vastlegde, en waarin hij vertelde indertijd het reklamebord van 'Het Volk': 'actueel-strijdvaardig', te hebben zien vervangen door: 'actueel-onderhoudend' is sindsdien een mogelijk uitgangspunt voor even actuele als strijdvaardige en — onderhoudende discussie gebleven.

Dat de wederzijdse verhouding van België en Nederland tenslotte telkens de aandacht vroeg, behoeft bij de zozeer gewaardeerde aanwezigheid van enige Belgische redacteuren wel in het geheel geen betoog. Het diepst ging in 1949 Hein Vos op dat problemencomplex in.

Het wezenlijke echter van wat de redactie over de binnenlandse politiek te zeggen had vindt de lezer in de rubriek 'Kort Bestek'. Die honderden korte commentaren op actuele gebeurtenissen geven de geest van het tijdschrift, vooral in politiek opzicht, beter weer dan welke programmatische uiteenzetting ook zou kunnen doen.

Al het herlezene nog eens aan onze geest voorbij latende gaan, komen wij tot deze gevolgtrekking. Wij zullen de laatsten zijn om de invloed van dit tijdschrift op politiek terrein te overschatten. Wij weten te goed dat onze meningen vooralsnog geen meerderheid van ons volk achter zich hebben. Maar wij weten daarnaast nog twee dingen, 1) dat in onze eerste jaren die minderheid heel wat groter was dan zij sindsdien werd en 2) dat lang niet alle historische processen irreversibel zijn. Dat laatste betekent dat wat was, zij het weer anders, kan terugkeren, ja in dit geval de laatste jaren bezig is terug te keren. De ontwikkeling in de wereld, en dus uiteindelijk ook in Nederland, heeft ons — hoe zou het ook? — zeker niet in elk opzicht gelijk, maar over het geheel genomen toch meer gelijk dan ongelijk gegeven. Dat is de kracht van onze zwakte. Waardering daarvoor hebben we weinig geoogst. Maar misprezen te worden is veiliger dan te worden geprezen. Bescheiden intellectuelen — een woordverbinding die soms een contradictio in terminis lijkt, maar welbeschouwd een pleonasme is — bescheiden intellectuelen verlangen geen hoger loon.

S.G.M.

scherzo voor marian

ik zou je op mijn kamer willen hebben
in een vaas met korenbloemen
en met een aantal tarwe-aren
als een kroontje in je haar

wat zou je lachen
als je mij zo overdag
als een veel te grote hond
in mijn hok kwispelstaartend bezig-zag

savonds zou ik je water geven
en je aren opschudden voor de nacht
in het stellige besef iets goeds gedaan
te hebben zou ik slapengaan

welterusten marian
glimlach maar wat
de nacht is veel te donker
zonder dat

een bloem en een hond
kunnen kuis samenleven
als het maar blijft bij
kijken en vrolijkwezen

nachtbericht

er lag een meisje in mijn bed
toen ik vanavond slaperig werd

de hele dag al was een stuifmeel-geur
praeludium tot haar zoet odeur

ik heb haar haren losgemaakt
ik heb haar kleren losgemaakt

wij hebben samen wat gepraat
zoals dat gaat

en alle uren van de nacht
vond ik haar onbegrijpelijk zacht

dagbericht

er lag een hond naast mijn bed
toen ik vanmorgen wakker werd

ik merkte het pas
toen ik al gebeten was

kreupel ben ik door de dag gegaan
steeds verder van mijn bed vandaan

nu zelf een zwerfhond door de nacht
met mist en regen in mijn vacht

tot niet veel beters meer in staat
dan eenzaam janken in de straat

S. Vestdijk

TUINGODEN IN DE REGEN

Gauwer dan ik het zeggen kan sloeg het weer om, en ook maar één inleidende donderbui plensde de regen neer, waarvan ik niet alleen het bestaan vergeten was, maar die het dorp onherkenbaar voor mij veranderde, — het dorp, en de bossen, en de plekjes, en mijzelf erbij. Ik probeerde te werken, maar kon niet. Urenlang zat ik voor het raam naar die regen te kijken, ten prooi aan een zwaarmoedigheid even onbegrijpelijk als ongewenst. Want dit zíjn geen dorpen om zwaarmoedig in te zijn; zwaarmoedig is men in de grote steden, waar onder avondlampen damborden en biljarten gereedstaan om de geest die eigenaardige koortsachtige berusting te schenken, waarin men nog wat voortleven kan, zachtjes rollend en klikkend als zijzelf. Zwaarmoedigheid op het land is een uitdaging aan de natuur, die zich tóch al niet onbetuigd laat. Wat te denken van regenstralen, die precies zo, met precies dezelfde snelheid als waarmee zij neerkomen, uit grote plassen omhoogspringen; een eeuwigdurend blinkend remise, waarvoor water eigenlijk niet gemaakt is. En dan die vervloeiende kringen naar opzij! Verenigen die zich met elkaar, iets wat onophoudelijk geschiedt, dan is het of lichamen elkaar likken van binnen, hoogst schaamteloos, en met de tergende volharding waarmee de moederkat de naakte jongen reinigt. Van tijd tot tijd dacht ik aan de Duprez' in het andere dorp. En dan nog eerder aan de moeder dan aan Adri, met een half verveelde belangstelling voor dat gedesillusioneerde olijfkleurige gezicht, waarop een of ander noodlot zijn sporen had achtergelaten en dat zich zo slecht weerspiegelde in het ronde en brede van de dochter, die flirten kon als ze wilde, maar die dit over een poos waarschijnlijk niet meer zou willen, weerbarstig van aard als zij thans reeds was. Vreemd, ik zag in dat meisje toch niet een hartenbreekster. Veeleer een slachtoffer, van de omstandigheden, of desnoods van „de mannen", voor zover die iets anders zijn dan omstandigheden, of omstanders. Maar wat was er met die moeder gaande geweest? Sommige vrouwen krijgen tragische gezichten, zonder zich over iets anders te kunnen beklagen in het leven dan één gebroken theepot en één beschimmelde jampot, van de inmaak. Terwijl anderen, met stukgeschoten zoons, mannen aan de drank, kanker in het lijf, dochters die niet willen deugen, de glanzende en ombeschreven engelentronies behouden, die hen voor Hollywood bestemmen méér dan mijn vijf filmhelden, die ik

niet meer zag en ook niet meer te zien zou krijgen. Om de verveling te verdrijven had ik in een brief aan Bert Duprez naar de antecedenten van zijn aangetrouwde nicht kunnen vragen, maar ik vond het niet de moeite waard. En dan: de zwaarmoedige bekent zichzelf niet graag, dat hij in iets anders belangstelt dan in zijn eigen zwaarmoedigheid.

Ongedurigheid dreef mij toch weer naar de bossen. Niet naar de oude plekjes met de eekhoorns en het fijne blauwe staal hoog in de sparren. Eén blik overtuigde mij van een verregende staat, die het lijf zeer deed en mij onder mijn regenjas zo bezweet maakte als de architect was geweest bij zijn huisje zonder deur, deze nieuwste zwendel der architecten. Ik zocht het dichter bij huis dan deze hopeloze afgelegenheid onder bomen, ziek en zwart geworden van het invretende vocht. Niettemin, bomen bleven mijn bestemming, — de dampige weilanden lokten mij nóg minder, — en dan was er ook een zekere nieuwsgierigheid, die mijn schreden richtte naar iets dat ik, met meer systematiek in mijn geest, al veel eerder had moeten bezoeken.

Daar was bovendien de specerij van het verbodene. Het terrein lag vlak bij het dorp, op geringe afstand van de hoofdweg, die naar Adri en haar moeder voerde, maar dan aan de andere kant. De mensen in het dorp, mijn hospita had mij hier attent op gemaakt, spraken van Adam en Eva. Adam en Eva bereikte men van de achterkant. Doorweekt en morose, mijn brilleglazen beregend, mijn oorschelpen kleine vergaarbakken, mijn handen klam en dikkig in het gevoel, waagde ik mij door een allergladst beschilderd hekje, dat met een klikje achter mij dichtviel. Het bordje met het wetboek was nieuw en groen. Voor mij strekte zich een vage laan uit tot de vlakbijgelegen straatweg, waarover camions raasden, bromfietsen bromden. De daaraan evenwijdig lopende achterweg, die tot het terrein toegang verleende, was fraai en zwaar bebeukt, maar op het gedeelte waar ik mij thans heen begaf, links af, langs goed gemarkeerde paden, tierden meer de smalle dennen, een enkele spar, met klimop begroeid, twee grillig gevormde treurberken, en dichte rhododendronstruiken aan de waterkant. Dat was een kleine vijver, die een droge arm uitzond en die arm splitste zich in tweeën, en omhelsde zo een kunstmatig en dichtbeboomd heuveltje, onderwijl suggestief begeleid door wandelpaden, waarop men van hogere wandelpaden kon neerzien, in de trant van „onderlangs" en „bovenover". Vrolijk was het er niet, in dit kleine domein. De dichte nabijheid van de straatweg maakte de eenzaamheid des te groter, en de naar het tabakskleurige verschoten groene blaren geleken op ashopen, zolang in de bomen gehangen voor de vuilnisman.

Het is zo vreemd met de zwaarmoedigheid. Ik kan niet zeggen, dat de ziel hunkert om er zich aan te onttrekken. Men is er wel tevreden mee, melancholiek te zijn, zonder aanwijsbare oorzaak dan alleen maar regen. Terwijl ik mij schoorvoetend naar Adam en Eva begaf, bedacht ik, dat het genot van zelfbeklag, waarin zich ook andere sympathiserende stemmen kunnen mengen, verbeelde stemmen, tot hele legers van klaagvrouwen met opgeheven armen toe, geen afdoende verklaring inhoudt van deze verkleefdheid aan een gemoedstoestand, die lijden betekent, die de kern is van het lijden, de blanke pit ervan. Er mag dan het verlangen zijn naar menselijke troost, er is ook de bekoring van het alleenzijn met zichzelf, méér dan alleen zijn, of ook minder: klein te zijn, een pluisje aan de boezem der eeuwigheid, een ritselend niets. Men waait op een rots, en men blijft daar maar liggen, en men kijkt naar die rots, en men kijkt naar alles. Er is ontzaglijk veel gaande buiten de nietige eenling. Er kan van alles gebeuren als men niets meer is, het geluk ligt voor de eenzame klaar, er zijn kleine sluipwegen naar wat men nooit heeft durven verwachten. Tussen de bomen is de mist zo ijl, en de vogels mogen zich schuilhouden, morgen vliegen zij de volière binnen om het gouden ei te leggen, fliege fort, fliege fort, mein Schwesterlein hub auf die Bein. . . .

Van de straatweg af waren Adam en Eva goed te zien. Aan de overkant van d'e weg verhief zich tegen een achtergrond van hoog opgaand hout een klein buiten met een leien dak, een door lei gedekt torentje in het midden. Daar hadden ze dus de hele dag het uitzicht op die beelden. Aan de rand van de vijver, waarin kroos de regenstralen dempte, bezichtigde ik nu de beide liggende naakten, die, op de arm gesteund, ver van elkaar afgebogen, elkaar toch scherp in het oog hielden. Adam was een slecht gedefinieerde stroomgod met baard, op zijn groen bewasemd gelaat die onoprecht smartelijke uitdrukking, stroomgoden eigen. De platborstige Eva, de stroomgodin dus, had iets kalm uitdagends, stenen kinderen zonder belang, waarvan er één op een brokkelige kinkhoorn blies, een ander beschermend de hand op zijn moeders dij hield, waren half door de rhododendrons bedekt, die op den duur ook hun ouders wel niet zouden sparen. Het was geen groep om lang bij stil te blijven staan.

Als in een museum wandelde ik verder, tegen een zacht glooiende helling op, en had nu de keus tussen een standbeeld op een voetstuk onder de bomen en een verderafgelegen monumentaal hek, dat zo goed als nieuw leek. Uit een vaag instinct mijn verblijf zo lang mogelijk te rekken koos ik het hek, óók onder de bomen, heel donker lag

het daar. Wie had het daar neergezet? Het was groot genoeg voor een kasteel. Bij nadere beschouwing bleek het toch niet zo nieuw als ik had gedacht, en de sculpturale versierselen (zonderlinge potten er bovenop, die op openspringende vruchten geleken, twee borstbeelden aan weerskanten, één ervan borstbeeld in letterlijke zin, aangezien het hoofd ontbrak, terwijl het ander, een vrouw met één groene borst en een platgeslagen boksersneus, de arme Winckelmann plezierde met de ontzielde blik der Griekse schoonheid) droegen hun jaren met evenveel oneer als Adam en Eva de hunne. Het kan zijn, dat het hek mij eerst nieuw had toegeleken, omdat het daar zo krankzinnig alleen stond, als geïmproviseerd door een maniak. De afstand ervan tot de achterweg was niet zóveel geringer dan die tot de straatweg, waarvan het door de helling en het gazon vóór Adam en Eva gescheiden was. De laan, die er vlak achterlangs liep, mocht geen naam hebben, hoezeer ook eindigend op een nadrukkelijk hekje, dat ik bij het begin van mijn exploratietocht gesloten had bevonden.

Het standbeeld was het mooist op een afstand. Welk een prachtig laat-antiek ritme, deze naakte krijgsheld, die, het hoofd wanhopig verbeten opgeheven, de gewonde makker voortsleepte, half over hem heenstapte! De beweging was naar voren, de beweging was naar boven. Ik oordeelde dit beeldhouwwerk verwant aan de stervende Galliër, en twijfelde niet aan de identiteit van de gewonde krijger: dat was natuurlijk Patroklos, door Apollo, de slinkse en lichtvaardige kunstgod, die altijd alles bederft, uitgeleverd aan de dood op het slagveld door Hektor's hand. Menelaos met het lijk van Patroklos was het in geen geval; Menelaos draagt daar een helm en stapt niet over Patroklos heen. Zonderling, met zo'n huid van steen in de regen te moeten staan, als Griekse militairen. Een laat leven woekerde in de rimpels en groeven, plooien en putjes: groen en mos, bescheiden en hardnekkig. Het was niet het minst indrukwekkende aan de twee beelden, deze overgave aan het kleine, aan de opmarcherende cellen, aan de late, levende troost van het bijna anorganische.

Terwijl ik, op enige afstand weer, stond toe te kijken in regen en wind, — een vlaagsgewijs opstekende westenwind, die dat zware wolkendek misschien verscheuren zou, — kreeg het ritme dier twee figuren, dat stappen, dat hangen, dat zeulen, dat zich vertwijfelt oprichten, steeds meer vat op mij, en met een bijna lichamelijk welbehagen volgde ik die weidse curve, die naar rechts uitweek in de gewonde, naar links in de vriend en helper schuin boven hem, en toch één lijn, een boom van een lijn, kracht en sierlijkheid. Had de oude beeldhou-

wer dat zo gezien, zo uitgerekend? Of was het toeval? Of was ik de enige die het zo zag? Links, rechts, zij schreden en droegen en hingen, de golflijn van het leven wilde nog wel even verder, twee drie stappen maar over het slagveld, waar de goden woedden in het redeloos bliksemend geweld. Nog drie stappen leven, nog vier.... Links, rechts....

Opeens zag ik toen het meisje voor me. Het meisje dat geen piano voor me had willen spelen. Ja natuurlijk, dat was zij. Zo liep zij: naar links, naar rechts, schommelend, niet eens een erg aantrekkelijke loop. Maar, nu ja, zo liep zij. Daar was niets aan te veranderen. Ik was doodrustig van binnen, toen ik voor mij heenprevelde: „Adri Duprez", — neen, ik ging nog een stap verder op dat innerlijk slagveld van het mannelijk gemoed, ik zei hardop „Adriana Duprez, Adriana," en meende het wel zéér ver gebracht te hebben in de eerlijkheid tegenover zichzelf, die sommige zwaarmoedigen kenmerkt.

En toen moest ik, in een weer plotselinge overgang, aan Victor Slingeland denken, de jeugdvriend van Bert Duprez en mij, en later diens vijand. Dat was in geen tijden gebeurd, hoewel hij vroeger toch veel voor mij betekend had. Mogelijk leek het gezicht van de gewonde op dat van Victor? Ik naderde het standbeeld, en bevond de gelijkenis uiterst gering; en Victor Slingeland had natuurlijk nooit een baard gedragen, en zou dit ook nooit doen. Waarom dus? Waarom niet! Men kwam op de vreemdste gedachten op zulk een door godenzonen bespookt bosterrein ter zijde van het verkeer, en toen ik naar het hekje terugwandelde, suste ik mijzelf met de overweging, dat het niet zinlozer was Victor Slingeland te zien in een Griekse held, die niet op hem leek, dan een meisje te herkennen in een beweging, die er niet was.

IN DE RUÏNE

De regen was opgehouden.Uit de richting van het dorp naderde een kleine gedaante, een dame, zonder hoed en zonder mantel. Zij moest nog niet lang aan de wandel zijn; en wat deed zij op deze achterweg, waaraan verderop alleen arbeidershuisjes lagen, kwekerijen, en de achtertuinen van een paar buitens met de ingang aan de straatweg? En toen zag ik, dat zij mij verantwoording kwam roepen. Haar gezicht had het geduldig berispende van iemand, die bij vreemden aan huis genoodzaakt is een bijzonder ondeugende bengel in toom te houden. Dat is dan niet helemaal ernstig bedoeld, maar het onderspit delven wil zo iemand óók liever niet.

„Wat deed u daar?" vroeg zij, toen wij tegenover elkaar stonden. Ik nam mijn hoed af. Zij was wat vaalbleek, en had zwarte, verstandige ogen. Mij viel vooral de onderlip op, die hing, of uitstak, en die aan het gezicht een uitdrukking van gemakkelijkheid en kracht verleende. Een verpleegstersgezicht, zou men zeggen. Ik gaf haar niet meer dan 30 jaar. Toen ik niets zei, vervolgde ze op keuveltoon, waarbij ze mijn ogen vermeed: „Ik zag u daar scharrelen, met een binocle, ik bedoel: ik keek naar u door een binocle, ik had niets anders te doen". Drie, vier antwoorden verdrongen zich in mijn geest: dat ook ik niets anders te doen had; dat scharrelen geen juiste betiteling was voor het najagen van kunstgenot; of zij op haar wandelingen altijd een binocle bij zich droeg. Maar ik had al begrepen, dat zij in het huis aan de overkant van de straatweg woonde, en ik zei haar dit. Zij knikte, en draaide haar hoofd ver van mij af: „Het is hier eigenlijk verboden terrein.... Er zijn ook fazanten, en die moeten niet gestoord worden...." Ik zei, dat ik geen fazanten gezien had. Zij was erg slagvaardig: „Als u ze gezien had, dan had u ze ook al gestoord." Ik zei dat ik het niet weer zou doen, en maakte mij toen bekend: die en die, de schrijver, tijdelijk in D....; waarop zij mij verrast opnam en, na haar naam genoemd te hebben, — „juffrouw van Voorde", met een zekere terloopsheid, alsof ze het woordje „van" het liefst had ingeslikt, — te kennen gaf, dat zij een boek van mij gelezen had: wèlk wist zij niet meer.

Daar zij geen aanstalten maakte terug te gaan of door te lopen, vertelde ik haar wat ik op haar terrein had gezocht, ik vertrouwde haar toe, dat Patroklos een mooi stuk beeldhouwwerk was, het hek onbegrijpelijk, en Adam en Eva nogal grotesk. Zij begon te lachen: „U bent hier al helemaal ingeburgerd". Ik zei haar waar ik woonde, en dat

mijn hospita het Oude Testament waarschijnlijk beter kende dan de Griekse mythologie. „O, ze weten er niets van," zei ze kort, „de meeste mensen weten niet eens, dat dit terrein eigenlijk van ons.... dat dit terrein van ons is." Uit deze verbetering, die iedere twijfel aan haar bezitsrechten de kop moest indrukken, meende ik af te kunnen leiden, dat zij een positieve natuur had en nog niet zo lang op dat buiten woonde.

„Maar dan heeft u het gekste nog niet gezien," vervolgde ze, terwijl ze naar de hemel keek, als om de tijd te schatten, die zij mij nog geven kon, „heeft u de ruïne niet gezien?" Ik had, zei ik, geen andere ruïnes gezien dan van goden en mensen; waarop zij verklaarde, dat ik de ruïne dan dadelijk moest zien, en dat ik, als ik een beetje oppaste met de fazanten, ook wel vaker op het terrein mocht komen, zij zou de boswachter, die voor hen het werk deed, een wenk geven. Daarop begaven wij ons op weg, naar het klikkende hekje, dat zij voor mij opende met een weids gebaar naar het bordje met verboden toegang: zo is het nu eenmaal, het staat er heus, scheen zij daarmee te willen zeggen. Toen begon ze mij uit te leggen hoe dat zat met de beelden en het hek; blijkbaar had ze daarmee willen wachten tot we ter plaatse aangekomen waren. Het buiten was 60 jaar oud, een afschuwelijke bouwtrant, en van binnen hokkerig, een vreeselijke kast eigenlijk. In die tijd bestond er nog geen straatweg, en de ingang tot het buiten, het hek dus, bevond zich aan onze achterweg, of „postweg", — niet helemáál, er was nog een soort oprijlaan vóór, die verdwenen was en min of meer vervangen door een laan, die er eigenlijk loodrecht op stond; en daarom stond het hek daar nu voor gek in het bos, en kon ook niet meer open. Daar haar vader het buiten vlak na de oorlog had gekocht, had geen van hen de vroegere staatsie meegemaakt. Vroeger waren er méér standbeelden geweest, een vrouwenfiguur, twee jongemeisjes met garven, meende zij zich te herinneren, en aan de andere kant van de vijver voor de symmetrie een soort duplikaat van die naakte mannen; maar die dingen werden oud en verweerd, en Adam en Eva, die eigenlijk de god en de godin van de Nijl waren, — geloofde zij, — hadden van achteren al grote gaten, en men liet ze enkel maar zo, omdat het wel aardig stond, en het dorp was gehecht aan de beelden, misschien door de zondeval. Dit was een duidelijk grapje, en ik lachte uitbundig. Op mijn vraag wie en wat haar vader was zei zij: fabrikant geweest.

In die paar minuten had zij zeker vijf of zes maal het woord „eigenlijk" gebruikt, en ik moest mijn oordeel over haar herzien. De verbe-

tering, even te voren, had niet een verzachtende uitdrukking gegolden, — „dit terrein is eigenlijk van ons," — maar een hinderlijk geacht aanwensel; zij was in het geheel niet zo positief als ik in den beginne had gemeend. Het leek mij ook aannemelijk, dat zij naar het bos was gestormd om haar fazanten bij te springen: in dat geval zou zij mij nooit op haar gemak door de binocle bekeken hebben. Nieuwsgierigheid was het die haar in beweging had gebracht, geen wonder op zo'n druilerige middag. Hoe dit alles zij, ik vond haar niet weinig sympathiek. Zij was wat mevrouw Duprez had kunnen zijn, zo het noodlot haar niet die zware slagen had toegebracht, waar ik mij zo slecht een voorstelling van kon vormen. Het was waar, dat haar gelaatskleur, het vermoeide rond haar ogen, de beginnende plooien van haar hals, op geen vrolijk bestaan duidden; maar onmiskenbaar leefde zij op in mijn nabijheid, haar bewegingen werden losser, éénmaal lachte zij klaterend, met bekoorlijke sopraantonen in haar altgeluid; zij liep wat voor mij uit, als een jachthond, blij met zijn meester. En dan, het voornaamste: zij was voor mij plotseling geworden tot de niet-blonde vrouw! De niet-Adri, mag ik ook zeggen. Zelf ben ik donker, en op gezette tijden was het een voorwerp van zelfbespiegeling voor mij geweest te weten waar ik biologisch thuishoorde: bij de donkeren of bij de blonden. Er waren argumenten voor en tegen, men kon tientallen argumenten bedenken, die nergens toe verplichtten; maar vast stond, dat ik mij bij de donkeren thuisvoelde en dat de blonden voor mij het gevaar vertegenwoordigden, het gevaar en de fascinatie. En de blonden begonnen, altijd, altijd! Adri Duprez, het kind, was begonnen door mij uit haar ogen een dolk toe te werpen, als een moordenares. La fleur que tu m'as jetée.... Terwijl ik, achter juffrouw van Voorde aan, de door droge Nijlarmen omgeven kunstmatige heuvel beklom, bedacht ik, dat de loop van het meisje, dat schommelen, dat ik in het ritme van godenzonen had menen terug te vinden, iets uitgesproken belachelijks had, iets.... ja, iets imbecillerigs; de achterlijkheid van de broer zat bij haar in de heupen. Dat was een prettige, geruststellende gedachte.

De ruïne, boven op die heuvel, was door hoge coniferen ingesloten, hetgeen verklaarde waarom ik dit uiterst barokke produkt van metselaarsvlijt over het hoofd had gezien. Ja, het was heel gek, dat gaf mijn begeleidster toe, het was gekker dan Adam en Eva of het van zijn eigen buiten vervreemde hek, dat niet open kon; maar het gekste ervan.... ik moest het maar eens goed bekijken! Zij scheen steeds nieuwe dingen in petto te hebben, gekke dingen binnen gekke dingen, als Chinese

inlegdozen. Allereerst stelde ik vast, dat van een ruïne, zelfs van een namaakruïne, niet goed kon worden gesproken, eerder van een kunstmatige rots, in de vorm van een enorme stenen kubus, die naar boven aan één kant in een uitsteeksel eindigde, te plat en te vormloos voor een toren. Waar het maar even kon kartelde en glom het van „echte" rotsformaties, volgens steeds hetzelfde model. Het ding was zo hoog als een huis van twee verdiepingen. Een onduidelijke trap, scheef van treden, leidde naar boven, waar een klein platform zich tegen de „toren" aandrukte. Heel vreemd ook waren de twee koppen, die ik daar vlakbij in de rots ontwaarde, één vrolijk en één pijnlijk verwrongen, toch op elkaar gelijkend, als Jantje lacht en Jantje huilt. Op mijn verbaasde uitroep legde juffrouw van Voorde mij uit, dat dat de twee Muzen waren, van blijspel en treurspel; dit verklaarde de verschillende gelaatsuitdrukking, doch niet de herkomst. Over deze laatste kon zij mij weinig positiefs mededelen. De ruïne en de beelden waren daar neergezet door de tweede bewoner, een baron Smet of Zwet, — de naam ben ik vergeten, — die wel een zonderling geweest moest zijn, al waren er geen andere hebbelijkheden van hem overgeleverd dan dat hij op zomeravonden in de berceau achter het huis schaak zat te spelen tegen zichzelf. Maar juffrouw van Voorde scheen met haar gedachten niet bij baron Smet te zijn, en keek mij vol verwachting aan. Ik bood aan, de glibberige trap te beklimmen om de beide maskers beter te onderzoeken. Maar zij schudde afwerend de hand: „Kijk nu toch goed, het gekste heeft u nog niet gezien!"

En toen zag ik het gekste. Deze ruïne, deze rots, was bewoond. Althans bewoonbaar, en wel van binnen. Van de ruimte in de kubus had men partij getrokken door er een kamer in te bouwen. Deze was vrijwel in haar geheel te overzien, want in twee tegenover elkaar gelegen muren bevonden zich grote ramen, bestaande uit een macht van geelbruine ruitjes. Ik zag een grote tafel, en zoiets als een komfoortje, ergens. Hoofdschuddend liep ik om de kolos heen, en ontdekte ook nog een deur, een lantaren erboven aan de ene kant, een grote bel aan de andere.

„Alles van die baron," legde zij uit, toen wij samen voor de deur stonden, „maar pas de laatste jaren is het hier zo netjes. Dat bruine glas is een vergissing. Ik wou iets hebben om rustig te kunnen werken. Er is een Yaleslot, maar ik sluit de deur zelden af, we kunnen wel even naar binnen gaan." De daad bij het woord voegend, ging zij mij voor naar de kamer, die men door een soort vestibule bereikte, waar een smal trapje naar boven voerde, — naar de toren? — en een smalle

ruimte als W.C. was ingericht. Het rook er muf. Twee stoelen, de tafel in het midden, en niets erop. In een hoek een gootsteentje zonder kraan, iets als uit een poppenkeuken. Daar in de buurt stond ook het komfoor, en meer voorwerpen voor huishoudelijk gebruik. Geen kasten, geen tweede deur, geen luik. We zaten hier midden in het steen. Toen ik vroeg wat haar werk was, lachte zij en zei „niets van belang". Maar ik kreeg veel van haar te horen over de moeite, die het haar gekost had deze „kelder" bewoonbaar te maken, niet voor haarzelf alleen trouwens, want 's zomers verhuurden ze het wel eens aan kennissen, echte kampeerders, van die woonarkmensen en lifters, die zich niets van het gemis aan drinkwater aantrokken en zich bij Adam en Eva wasten: eerst het kroos weg met de hand, en dan poedelen. In de toren huisde vroeger een uilenfamilie. Misschien spookt het er ook, stelde ik voor.

Zij lachte. We zaten nu op de stoelen, op de plaats waar wij ze gevonden hadden, en ik had haar een sigaret aangeboden, die zij bijzonder vochtig rookte, alsof de tabak haar deed watertanden. Zij scheen zich met mij hoe langer hoe meer op haar gemak te voelen, en ik had met de opwelling te kampen haar iets te zeggen in de trant van: er bestaat sympathie tussen ons, we kunnen ons verdere leven hier wel slijten, ik zal mij wassen bij Adam en Eva, het zal goed zijn zo. Waar dacht zij aan? Waarom rookte zij zo vochtig? Er was geen geheim in deze vrouw, voelde ik, en toch was de hele situatie geheimzinnig genoeg, eenvoudig omdat ze niets zei en alleen maar dacht.

„Waar zit u aan te denken?" vroeg ze opeens, heel vriendelijk. „Aan u," zei ik, ik kon op dat ogenblik niet liegen. Afwachtend bleef ze mij aankijken, enigszins op haar hoede. Ik vervolgde: „Ik vind, dat mensen elkaars gedachten moesten kennen, zonder spreken, of zelfs kijken. Dat komt ook wel voor. Kunt u zich herinneren waarom u naar buiten keek, even voor u die binocle nam?" Zij schudde het hoofd, en wierp een vluchtige blik door de geelbruine ruitjes, en riep: „Kijk het eens regenen!" En ja, het plensde al weer, daarbuiten, dat we dat niet gehoord hadden. Het gromde bijna van de regen, een zachte donder. Nu kon ze niet naar huis. We moesten ons nu maar installeren. Zwijgend bood ik haar een tweede sigaret. Zij weigerde, wat verstrooid, en luisterde naar de regen. Nu mengde zich ook de wind in het geruis. Zij stond op, en liep naar een hoek van de kamer, die voor mij door de tafelrand half verborgen was gebleven. Halverwege stond zij stil, en vroeg over haar schouder, of ik muziek wilde horen. Zonder mijn antwoord af te wachten liep zij naar een elektrische gramofoon, die daar

op de stenen vloer stond, gereed voor het gebruik. Ik zag de kleine plaat, die zij erop legde, een langspeelplaat.

Ik weet iets van muziek, en deze muziek kende ik. Maar ik had haar in geen jaren gehoord, en nooit op een gramofoon, in een ruïne, zo ongestoord in de regen. Zelden heeft iets mij zo fel gegrepen, van de eerste maten af. Dat hardmetalen openingsakkoord reeds, die onbeschaamd hikkende slag. En dat ging zo verder, op lenig zwaaiende Spanjolenbenen, señoritas en gitañas, hoeren en boerenmeiden, allemaal zo pikzwart als de Moren, over hoornsignaal en trompetsignaal, met de trein van het hele lompenleger erachteraan, moede zwervers in het landschap verloren, voortdwalende tot aan de herhaling van datzelfde aanvangsakkoord, dat dansthema, dat thans aarzelend de afgrond in rolde over brokkelige en roodbruine terrassen. Maar dit is nog niets. Wie beschrijft het geloei van stieren, dat van het begin tot het einde alles doordringt, de weedom daarvan? De uitvoering was feilloos, met een volmaakt begrip voor de waarden van het ritme, de inzetten der zich met elkaar verstrengelende blazerstemmen in de passages vóór het militair tumult, het hamerende en fluisterende van het slagwerk. Het was berekend en het was geïnspireerd. Alleen een uitgelezen dirigent had dit tot stand kunnen brengen, al kon men natuurlijk over dirigenten lachen. In de korte pauze tussen het eerste en tweede deel vroeg ik haar wie het was. Debussy, zei zij, Ibéria. Neen, de dirigent, wilde ik weten. Enige tellen keek zij mij aan, toen terwijl reeds de eerste kwijnende habaneraschreden heen gingen voeren naar betoveringen zonder naam, vertelde ze mij, dat de dirigent Victor Slingeland was. De Nederlandse dirigent, voegde zij eraan toe, alsof dat van zo'n langspeelplaat bevreemden kon.

(Fragmenten uit een eerdaags te verschijnen werk.)

Max Schuchart

LEVEN

Men kan nergens peil op trekken

Wat tegen water bestand is
Wordt in de vuurzee verteerd;
Die zich tegen oorlog wapent
Gaat aan de vrede te gronde;
Die zevenmaands en ziek ter wereld kwam
Krijgt op zijn honderdste een aubade
Terwijl de blaker van gezondheid
Het leven uitglijdt over een bananenschil.

Het is nooit goed

Men heeft altijd teveel van het een
Of te weinig van 't ander; rusteloos
Zoekend naar het volmaakt gelukkig evenwicht
Waarin niets meer te wensen over is:
Vrede, gezondheid, voorspoed; de rust
Die stilstand van de tijd betekent
Met alleen nog de wisseling der seizoenen
Als rimpelingen op een peilloos meer.

Er valt niets van te zeggen

Men is altijd op sterven na dood
Of op leven na levend, in hoop en vreze
Tussen twee werelden, zich verzekerend tegen
De zekerheid van het onzekere,
Die het bewustzijn scherpt als een mes
Aan het wetstaal der eeuwigheid
En het metaphysische dier
Houdt gekooid tussen tralies van tijd.

Pramoedya Ananta Toer

CORRUPTIE (II)

De ervaringen van de laatste tijd holden mij innerlijk uit. En als remedie daartegen klokte de drank fles na fles snel door het keelgat. Nooit had ik vroeger de drank aangeraakt — vroeger, in de schoot van mijn gezin, temidden van vrouw en kinderen.

In de avonden wanneer het hart zich zo verlaten voelde en ik het huis niet uit durfde zat ik niet zelden uren te peinzen en te roken in de salon. Dit was ik nu, temidden van mijn overvloed en rijkdom, dat was ik, bewust van mijn komende val. Dit was ik, gedoemd om een zwerver te zijn van gevoel tot gevoel, van angst tot angst. En ook dit was ik, elk ogenblik bereid die roep die ik inwendig hoorde te volgen. Dat was ik.

Met een wrevelig gevoel liep ik naar mijn plymouth. Even later knersten de wielen over het grint en verdween de wagen in het verkeer. Plotseling vroeg de chauffeur voor mij, zo onbeleefd als het maar kon: Van wie is deze wagen eigenlijk, pak?

Jij ook al, mopperde ik.

Ik ging vroeger prat op het bezit van een wagen. Het was nu voor het eerst dat ik er niet voor uit durfde te komen. Ik antwoordde dan ook: Van de dienst natuurlijk.

Dat dacht ik ook al, zei hij kalm, het moet wel een dienstauto zijn. Hij gaf gas en de auto vloog over de weg die tamelijk breed was. De woorden die zo berustend uitgesproken waren bedroefden mij ten zeerste. Hij had nog nooit eerder naar de bezitter van de auto gevraagd die hij chaufferen moest. Zijn vraag was een onderdeel van het geheel der afgelopen gebeurtenissen.

Waar gaan we heen, pak? vroeg hij. Zijn stem klonk lusteloos. Ik begreep niet waarom hij vandaag zo anders deed. Ik boog me naar hem toe en fluisterde op even flauwe toon: Rechts-af.

Het vermoeden kwam maar al te gerede bij me op dat hij onder een hoedje speelde met de andere beambten. En als dat zo was dan was hij een goede informatiebron die veel zou kunnen vertellen over het nieuwe leven dat ik leidde, mijn huis, mijn nieuwe vrouw, mijn relaties, mijn overspeligheid — kortom, alles. Wanneer ik er de moed toe bezeten had, had ik hem zeker op het hoofd geslagen zodat wij ergens tegen op waren gereden en als verkeersslachtoffers waren omgekomen. Maar een dergelijke moed bezat ik niet. En wat ik vroeger als moed

had beschouwd was niets anders geweest dan de hartstocht die zich door niets meer liet weerhouden. Dit inzicht deed me nog beter begrijpen dat ik eigenlijk alleen maar een pakhuis vol begeerten was. Ik had mezelf graag getroost met de idee dat ik in de grond beter dan andere misdadigers was, dan de moordenaars of verraders, ja tijdens de bezetting had ik zelfs nooit meegewerkt om de terugkeer van het Nederlandse gezag te vergemakkelijken. Maar een dergelijke troost gaf geen blijvende gemoedsrust, naar ik vaak genoeg had ondervonden niet langer dan vijf minuten tot een dag.

Elke dag moest ik de meest doeltreffende maatregelen nemen om de ineenstorting uit te stellen. En deze keer kon men mij met een groots gebaar een bankbiljet van 250 rupiah uit de enveloppe zien halen en het de chauffeur, vlak naast zijn oor, toesteken.

Hier, pak aan. Om rijst te kopen voor thuis, zei ik.

Hij vatte het met de rechterhand aan, bekeek het even en stopte het een moment later in zijn zak. Dank U wel, zei hij. Mijn vrouw zal blij zijn met zo'n geschenk net zo groot als mijn salaris. Heel veel dank, pak.

Ik wierp mij diep achterover in de kussens. Wat was het heerlijk om een grote auto te hebben en ook nog in staat te zijn een chauffeur te betalen. Zo'n mooie wagen, zo vol staatsie, zo rustig, zacht en wiegelend — als in een droom. Ik sloot de ogen. Ik durfde het verkeer niet gade te slaan, terwijl twee, drie maanden terug, hetzelfde verkeer mijn voortdurende aandacht had omdat ik weten wilde wie mij alzo zagen.

Mijn hersens werkten weer. Ik moest achter de gedachten van deze verd . . . chauffeur zien te komen.

Wat zeggen ze over me? vroeg ik terwijl ik me naar hem overboog.

Over U?

Ja, zei ik aanmoedigend.

Wie bedoelt U?

Wie dan ook.

De mensen op kantoor?

Ja, de mensen op kantoor.

Hm, ach, niets pak, ik heb er nooit iets van gehoord.

Dat antwoord versterkte mijn vermoedens dat hij werkelijk iets van me wist.

Ik zou hen eigenlijk beter kunnen behandelen, zei ik daarop, maar zij begrijpen mijn goede bedoelingen niet.

Hm.

Wat zeggen ze over mij persoonlijk? vroeg ik opnieuw.

Hij bleef mij het antwoord geruime tijd schuldig. De onzekerheid waarin hij verkeerde was hem aan te zien. Hij voelde zich in het nauw gedrongen. Om zijn gevoel van kleinheid te vervolmaken herhaalde ik mijn gul gebaar. Ditmaal was het met een bedrag van vijfhonderd.

Denken ze dat ik corrupt ben?

Ik weet het niet, pak.

Ik weet dat jij van die valse vermoedens een heleboel afweet.

Heus, ik weet niets, pak.

Ik zal jou niets doen. Vertel jij maar over wat je gehoord hebt. Dat is alles. Spreek maar recht uit.

Hij wilde echter maar niet loskomen. Voor een restaurant liet ik hem stoppen. Ik nodigde hem tot een gezamenlijke maaltijd. En toen de bestelling kwam, begonnen we te eten. Hij at onwennig en verlegen, maar ik nam een zo vriendelijk mogelijke houding aan zodat zijn tegenzin tenslotte afnam.

Wat zeggen ze over mij? vroeg ik opnieuw nadat hij zijn portie had verorberd. Hij glimlachte, het hoofd gebogen houdend en begon toen langzaam: U wordt werkelijk van corruptie verdacht.

Wat voor bewijzen voeren zij daarvoor aan?

Het huis in Bogor, zeggen ze. De auto. De relatie met vreemde bedrijven. En het leven op grote voet en zo royaal.

Nu was er een aanleiding om met de goedkope verdediging die ik zolang voorbereid had voor de dag te komen. Ik liet eerst een zelfverzekerde lach horen en zei daarna:

Ze zijn nogal makkelijk met hun beschuldigingen van corruptie. Soms hoeft een oppasser maar een ring te kopen om hun te doen denken dat hij zich daaraan schuldig heeft gemaakt. Mijn buurman — een mandoer — liet bij de besnijdenis van zijn zoontje een dansgezelschap optreden. Er waren heel veel gasten en de volgende dag al kon men dergelijke verdachtmakingen te horen krijgen.

Ja, het is vandaag de dag inderdaad een tijd van verdachtmakingen, beaamde de chauffeur. En ik voelde me iets verlicht.

En wat mij aangaat... Als de mensen wisten hoe het met mijn ouders gesteld was...

Ik wachtte op een vraag van hem, maar die deed hij niet. Ik was wel gedwongen verder te spreken.

Mijn ouders waren rijk, ze bezaten kalkbranderijen en tegelfabrieken in Djokja en Gunung Kidul. En mijn grootvader... Ik wachtte weer op een vraag, die maar niet kwam. Weet je wat hij was?

Natuurlijk niet, pak.

Hij was een rijke tani in Purwokerto.

In Purwokerto zijn inderdaad veel rijk tani's.

Tweehonderd hectare sawahs had hij.

O.

De mensen hebben het mis wanneer zij mij van corruptie beschuldigen.

Natuurlijk hebben ze het mis.

Nu was het mijn beurt om vragen te stellen en zo'n goede gelegenheid als zich nu voordeed zou ik niet zomaar voorbij laten gaan.

Wat zullen ze tegen me doen?

Ze willen een onderzoek instellen.

Ik begrijp het nu. Dus jij doet daar ook aan mee?

Hm, hm. Ik wist eigenlijk niets, pak. Ik was bang voor ze en dus...

Het heeft geen zin! Ik lachte verachtelijk. Zij denken dat ik corrupt ben! Ik liet opnieuw mijn verachtelijk lachje horen.

De chauffeur veegde zijn mond af. Hij wist niet meer waar hij zijn ogen laten moest.

En ik bleef in de aanval: Het heeft geen zin om mijn gangen na te gaan. En hoe is het met jou?

Hoezo, pak?

Verdenk jij mij ook?

Hij begon te stotteren, slikte haastig zijn speeksel in, gluurde even van onder zijn wenkbrauwen naar me terwijl hij het hoofd gebogen bleef houden.

Neen, pak, neen. Heus niet.

Zij hoeven in feite niet met beschuldigingen te werken. Zij kunnen naar de politie gaan en mij aangeven. Dat zou gemakkelijker zijn, snauwde ik. Ik was er zeker van dat mijn gessnauw de ongerijmde verdenkingen zou doen verdwijnen. Zij zouden de moed niet hebben met een aanklacht bij de politie te komen omdat zij zelf het contact met de politie en de overlast die er het gevolg van zou zijn vreesden. Zouden ze er echter, ondanks alles, toch toe overgaan, dan was het met me gedaan. Ik bemerkte dat de chauffeur in mijn eerlijkheid begon te gegeloven.

Ze mogen het geld in de kas nagaan en wat verdwenen is zou ik dan gebruikt kunnen hebben. Maar zo zal het niet zijn, chauffeur, niet ik houd de kas, maar de kassier. En wanneer er gefraudeerd mocht zijn, kan slechts de kassier het gedaan hebben.

De chauffeur keek me aan. Toen sprak hij: Pak, wanneer ik zoveel geld had geërfd, zou ik niet meer werken.

Ik schrok in het begin wel van zijn gezegde. Toen ik echter begreep dat hij over zichzelf sprak en helemaal niet over mij, repliceerde ik met: Chauffeur, chauffeur — je weet immers ook wel dat rijkdom maar weinig nut heeft zonder positie. Dat is nu werkelijk iets dat ik van mijn ouders heb geleerd. Omdat deze les mij tot een overtuiging is geworden — wel, is dat de reden dat ik ambtenaar ben geworden.

Hij knikte, vol eerbied, schaamte en vrees tegelijk. Mijn welslagen bemerkende voelde ik me opgelucht.

Morgen zou hij over mijn goedheid vertellen, overmorgen zou hij de waarheid van de verdenkingen die zijn kameraden koesterden betwijfelen en de dag daarop zou hij mij verdedigen.

Maar voor mij tekenden de dagen die komen gingen, de wankele, zich steeds duidelijker af. Het kon niet.

Men kan werkelijk niet van zichzelf vergen dat men met een reeks leugens de macht bestrijdt van de feiten. Op dit ogenblik wist men de feiten nog niet, de werkelijkheid die mijn leven was, mijn hele leven van tegenwoordig.

Ik zou zo nu en dan graag bij je thuis komen.

Hij keek verheugd. Ik begreep dat het een eer was voor zijn familie.

Wanneer u dat wilt, graag. Wanneer komt U?

Morgen of overmorgen. Zodra ik tijd heb zal ik het je berichten.

Ik keek op mijn horloge. Het bleek dat ik voor de club der overspelers een paar minuten over tijd was. Maar dat kon enige uren uitstel lijden, dacht ik. In dergelijke situaties is er altijd een tijd van wachten en een tijd van laten wachten. Nu moest eerst de chauffeur bezig worden gehouden. Chauffeurs waren wel de ergste wezens die men zich denken kan. Zij waren de oorzaak van elke val die de groten maakten. Hij zou ook de oorzaak van de mijne kunnen zijn. Ach, hoe ik mij ook wenden of keren mocht, de wereld werd hoe langer hoe enger. De benen van de schaar die mij in tweeën zou knippen kwamen voortdurend dichter bij elkaar. Het beste zou zijn meteen een villa te kopen op de Puntjak. De administratie van de grond was daar in andere handen en men kon er niet bespionneerd worden. In Djakarta een zaak opzetten. De wagen zou de afstand van de Puntjak tot Djakarta verkleinen. En de mensen zouden het spoor bijster worden. Of, ik kon tuin en sawahs kopen. Ze door mensen uit de desa laten bewerken tegen de helft van de oogst, en de zaak was voor elkaar.

In de auto nam mijn onrust nog toe. Vroeger zou ik als ik er de macht toe gehad had, het publiek gedwongen hebben naar mij te kijken in mijn nieuwe auto. Nu bestierf ik het van angst dat de men-

sen zouden weten dat dit mijn eigen wagen was. Vroeger had ik er plezier in wanneer ik oude vrienden tegenkwam, nu was het tegendeel waar. Ook zij waren mogelijke informatiebronnen. Wanneer ik over een gewapende macht beschikt had, zou ik ze een voor een hebben moeten doden wilde ik dat niemand ter wereld meer zou kunnen getuigen van mijn afkomst. Ach, zoveel mensen waren mij plotseling vijanden geworden. Het was alsof duizenden al mijn gedragingen bespiedden. En misschien werd ik al, zonder dat ik het wist, waarheen ik me ook begaf, gevolgd door politiespionnen of bandieten. Ik voelde me hoe langer hoe meer als een kind dat zijn uiterste best doet zijn rapport onder de ogen van zijn ouders vandaan te houden. Maar tenslotte herinneren de ouders het zich en vragen er naar.

Toen de auto gestart werd keek iemand naar binnen. Ik schrok geweldig, vooral toen hij zijn mond opendeed: Ha, een auto heb je dus ook al nu. Hm, een grote heer zo te zien.

Als ik me niet geschaamd had, had ik de chauffeur het bevel toegeschreeuwd zo snel mogelijk gas te geven. Maar de man aan het autoraam was een vriend van vroeger, een paar jaar geleden. Ook van hem hing mijn welzijn af. En ik wilde met ziektekiemen niets te maken hebben. Dus: Neem me niet kwalijk maar ik heb geen tijd, zei ik. En de auto ronkte verder.

Dit was mijn benauwde wereld. Dit mijn hart dat voortdurend beefde van angst en wantrouwen. Waarom moest ik steeds in angst en wantrouwen leven? Vroeger, toen ik nog op school zat zei de onderwijzer altijd dat de mens geboren was om gelukkig te zijn. Ach ja, was dit geluk? Was dit het?

Ik keek door de achterruit. Mijn vroegere kameraad keek mij nog altijd na met een gezicht dat niets uitdrukte. Misschien was hij wel geschrokken. Wat was dat? Ik durfde bijna niet meer te kijken. Daar liep mijn vrouw met mijn vier kinderen. Ja, ze zagen er inderdaad armoediger dan vroeger uit. Maar zij beefden niet, zoals ik nu. Zij bezaten het goed van de eenvoud des harten. Zij waren niet het slachtoffer van hun eigen hartstochten. En mijn hartstocht — die zweeg pas onder dwang. Ik was slechts een zwakke slaaf die hem onderdanig was. Mettertijd voelde ik dit steeds sterker. Het zuivere gevoel van een ouder tegenover zijn kinderen kon niet bedrogen worden met de door hem verkregen grootheid. Ach, het was niet dat ik ze niet erkennen wilde als mijn kinderen — niet dat ik ze niet kennen wilde — niet dat ik hun onderhoud niet betalen wilde, maar hoe moest ik dat alles aanleggen? Op welke manier? Ik keek nogmaals naar mijn vrouw en mijn

vier kinderen. Ze kwamen mij voor als andere wezens, die niets met de wereld te maken hadden, met hartstocht en met andere begeerten. En toen zij achter de stenen huizen verdwenen die langs de hele weg stonden, kon ik weten dat de weg terug nog open lag voor me, maar dat ik alleen de moed miste om terug te keren. Ik durfde niet! Durfde niet. En hoe langer het duurde hoe minder ik durven zou. Hoe ouder ik werd hoe laffer ik me tegenover de werkelijkheid gedroeg en hoe minder geneigd deze te aanvaarden als mijn onvervreemdbaar bezit. Ik wist steeds minder waar ik eigenlijk thuishoorde in deze maatschappij. En welke waarde heeft een mens nog die geen banden meer heeft met zijn maatschappij? Welke waarde heeft hij nog! En ik wist mijn eigen plaats niet. Ik, die me vroeger voortdurend bewust was van mijn menszijn, die steeds het goede had gediend, wist toen ook wel dat ik in een hoekje van de maatschappij thuishoorde, waar ik de wijsheid bezong.

Somt hoorden de mensen mijn lied, zij luisterden ernaar en beaamden het. En ik was tevreden. Tenslotte was ik vroeger niet anders dan een zanger en iedere avond volgzaam beluisterde ik de melodie, die opsteeg uit de dienst der wijsheid.

Nu was het lied verstomd. De zanger was niet tot zingen meer in staat! Hij kon het niet meer omdat hij verkozen had andere dingen te doen en zijn vermogen tot zingen was hij voor altijd kwijt, ja, het lied zelf. Ik wist het nu: terwille van het geld en de weelde had ik alles verloren. Ook de idealen van mijn ouders en hun opvoeders waren verloren gegaan! Restte slechts de mogelijkheid om een nieuwe weg in te slaan, maar hierbij stond mijn ouderdom mij in de weg. Mijn moed nam steeds meer af.

Mijn paleis verschafte mij geen innerlijke rust meer. Sutidjah, die met den dag mooier werd, ook niet. Ja, de laatste tijd was zij gewoonlijk zelfs de oorzaak van de droeve en sombere gevoelens voortkomend uit de ouderdom die als het ware steeds sneller werd beroofd van zijn kracht en vitaliteit. Vroeger kon ik het me niet voorstellen wanneer ik in een boek las dat de grond onder iemands voeten wegzonk. Ik die nu iemand was die zich aan corruptie schuldig maakte, voelde nu hoe toepasselijk de vergelijking was op mijn huidige toestand. Ook de nacht bracht het moede lichaam geen verkwikking. Al te vaak schrok ik wakker uit boze dromen en sprong dan uit bed om een glas water te drinken. Soms weigerde het lichaam alle dienst en kon ik pas na een uiterste krachtsinspanning mijn benen gebruiken. Ik keerde dan naar de wastafel terug om mijn hoofd met water af te koelen.

Daarna stapte ik weer in bed. En het jonge vrouwelijf naast me verergerde mijn bitterheid steeds meer.

Het vastlopen van de gedachten deed soms het verlangen opkomen om alles op te pakken en in gruizels neer te smakken. Maar ik koesterde nog hoop op mijn behoud, ik hoopte nog het genot van al mijn goederen te smaken en het gevolg was dat ik zelfs niet met een bord wierp.

Waarheen ik me ook begaf, ik had steeds een mes op zak. Ik wilde niet zomaar gevangen worden genomen en tot een schouwspel voor het publiek worden. Ik zou ook niet in staat zijn mijn eigen ondergang aan te zien. En ik was niet bereid mezelf te vernederen door een mogelijke gevangenneming.

Het was niet zelden dat ik urenlang in de salon verbleef naast de salonradio die ik zes maanden eerder voor 12.000 rupiah had gekocht. En niet zelden haalde ik de discotheek van vijfhonderd platen overhoop voor daverende krontjongmelodieën. Ach, de zangers maakten mij het hart niet jong meer nu, maar hun zielloos gezang, vlak en bleek, paste ten zeerste bij mijn huidige gemoedstoestand.

En wanneer die liederen mijn aandacht niet meer hadden, voelde ik hoezeer het bloed klopte in mijn hoofd alsof het mijn klomp hersenen, bros van ouderdom, wilde doen breken. Het draaide dan voor mijn ogen en de dure luxe-meubelen en het plafond wentelden dooreen en betwistten elkaar de gelegenheid om mij onder hun gewicht te benauwen. En wanneer het zo met me gesteld was, wierp ik mij op de sofa en zocht op de radio naar de uitzending die mij zou kunnen zeggen wat ik in een dergelijke toestand doen moest. En elke zin die doorkwam leek mij naar gebieden te willen voeren waar nog meer verwarring heerste en waar niemand ooit zekerheid verkregen had.

Op een avond — ik was al enige dagen niet op kantoor gekomen omdat ik de moed miste de berichten aan te horen over mijn mislukte overeenkomst met het bedrijf van de ex-militairen — lag ik weer op de sofa. Ik wist nog hoeveel het salon-ameublement gekost had: achttienduizend rupiah! Maar dergelijke prijzen verbaasden me niet meer. Waar kon een mens, wiens hele denken gericht was op zijn zelfbehoud, zich nog over verbazen.

Je ziet zo bleek! Ik hoorde naast me een lieve stem. Je bent zo mager en eetlust heb je niet. Mijn gedachten uitten zich vaak als zulke lieve stemmen die zich over mij bezorgd maakten. En ik glimlachte licht, ontroerd omdat er nog een deel van mijn lichaam was dat om mij gaf.

Je ziet zo bleek! Ik hoorde het opnieuw. Ach, het was niet de stem van mijn gedachten. En toen ik merkte hoe er iets tegen me aan kwam, richtte ik me op. Ik zag Sutidjah aan mijn zij zitten, zo dicht mogelijk tegen me aan. Ik hoorde het zoete geluid van haar welriekende adem. Ik rook haar parfum. Haar ogen stonden helder en straalden — vol jeugdig vuur. Haar boezem rees en daalde, vragend om geliefkoosd en betast te worden. Op dit ogenblik walgde ik echter van dat alles. Ach, wat zou er geen walging wekken wanneer men al van zichzelf walgde. Ik sloot de ogen.

Mevrouw Ramli was hier zoëven. Ze vroeg me mee op een reisje naar Bali. Wanneer gaan wij naar Bali? Je hebt immers je verlof nog niet gehad?

Ik herinnerde mij mijn belofte lang geleden gegeven. Wij zouden een reisje naar Bali maken wanneer er niets in de weg stond en van de buitenlucht genieten zonder ons ergens bezorgd over te maken.

Wanneer gaan we? vroeg ze nog eens.

Volgende maand, zei ik zonder nadenken.

Je schijnt er niet veel zin in te hebben. Je bent al zo moe. Je moest eigenlijk vacantie nemen. Het zal op zijn hoogst maar 10.000 kosten. Dat is niet veel, hè?

Ik schudde het hoofd. Het is inderdaad niet veel, zei ik bevestigend. Ik wilde het gesprek zo snel mogelijk beëindigen. Ik verlangde alleen te zijn vlak naast de radio. Ik verlangde van de radio te ontvangen, zoveel, dat mijn ziel er onder bedolven zou worden zonder dat ik daadwerkelijk hoefde te nemen. Ja, van deze radio.

Hoe staat het er mee? vroeg ze opnieuw. Overmorgen komt de Chinese dame weer hier om te vragen of wij die broche nog kopen zullen.

Ik bewaarde het stilzwijgen. Zij schoof haar jonge lijf nog dichter tegen me aan. En ik werd haar lichaamswarmte gewaar. Even vlamde de begeerte op, even slechts. Ik bekeek geruimte tijd van terzijde haar gezicht. Nu pas zag ik dat deze mooie vrouw, jong en in het vleien bekwaam, in werkelijkheid de reden was van het gemak waarmee mijn geestelijke weerstand was gebroken.

Maar dat is een onrechtvaardige mening, weersprak ik mezelf. Iedereen houdt er inderdaad van, juist te handelen en tracht zijn fouten af te schuiven. Ik sloot de ogen en herdacht alle bitterheid van het verleden: het was bitter maar vredig geweest en het hart werd niet geblakerd door de verleidingen die van alle kanten kwamen.

Ach, dat is niet veel. Maar 18.000.

Ja, niet veel. Maar 18.000, herhaalde ik. En ik wist niet meer te

zeggen, alles in stilte overwegend. Blijkbaar dacht ik echter te hard na zodat ik, zonder dat ik het me bewust was, fluisterend aan mijn lippen liet ontsnappen: Maar dat alles moet ik met mijn leven kopen.

Zij sprong van haar plaats op en ging recht voor me staan. Haar ogen flikkerden. Ik sloot mijn ogen echter en ging wat beter liggen.

Denk je dan dat ik mijn jeugd niet verkocht heb?

Ik schrok en besefte toen pas dat ik hardop had nagedacht. Neen! Het jonge leven dat voor mij stond mocht niet gekwetst worden. Ik moest haar maar blijven verwennen. Mijn ouderdom moest dan maar zijn ondergang vinden in de dienst van schoonheid en jeugd. Ik stond op. Tastte naar haar hand. Maar zij wees me af.

Het is niet dat ik je beschuldig, Tidjah, zei ik.

Waarom klonk het dan als een verwijt?

Ik dacht aan de tijd van strijd en zwoegen die achter me lag.

Neen! Je dacht beslist aan mij en het berouwt je nu.

Ze ging enige schreden achteruit en begaf zich naar de woonkamer, de deur achter zich dichtwerpend. Ach, wanneer iemand al in de grootste verwarring verkeert, kan dan nog iets die verwarring vermeerderen? Zo was het ook met mij gesteld. Ik ging wat beter liggen en verzonk opnieuw in gedachten, naar een bevredigende en minnelijke oplossing zoekend, hoewel ik voorshands wist dat ik een dergelijke oplossing onmogelijk zou kunnen vinden. Er was een begin geweest, een begin dat niet meer ongedaan kon worden gemaakt. Ik zette mijn gepeins voort. Ik voelde hoe langer hoe meer hoe leeg het leven was dat ik tot nu toe geleid had: een ouderdom zonder liefde van kind of vrouw, of van zijns gelijke. Wanneer dit leven een inhoud had, ik wist heel goed waaruit het bestond: uit leeg gesnauw, uit het streven de eigen kleinmoedigheid te verbergen, uit de hoop dat de chaos zou toenemen en dat politie en leger het daarmee te druk zouden hebben om zich met de regeringsadministratie bezig te houden, uit bedrog en vervalsing en, uit overspel omwille van de vriendschap en de lotsverbondenheid, uit sterke drank op de recepties van de bedrijven die uit mijn bevoegdheden voordeel hoopten te verkrijgen, uit een gemaakte vlotheid, een vergeefse prachtlievendheid, en — uit de slavernij onder Sutidjah, een slavernij om haar liefde te verwerven. En die liefde had ik niet gekregen omdat men een slaaf onmogelijk kan liefhebben.

Buiten vaagden zwarte wolken de sterren van de hemel. Plotseling kwam mij mijn kindertijd, sober en eerlijk, voor de geest. Ik dacht ook aan mijn ouders. Tenslotte rees het beeld op van mijn vrouw die mij trouw was gebleven in vreugde en in armoede; mijn kinderen die

ik achtergelaten had zonder raad, zonder levenszekerheden. Schreide ik?

Ik schrok uit mijn gedachten op. Voor mij stond mijn vrouw. Haar toorn bleek uit haar uitdagende houding. Ik veegde mijn ogen af. Het was over, ik had geschreid. Maar dat was niet erg, ik wist met zekerheid dat het de mens paste, de slachtoffers te bewenen die zijn dwaasheid had gemaakt.

Ik weet dat het je berouwt je vrouw en kinderen verlaten te hebben. Alleen om mij! Daarom zou je wel buitengewoon dom moeten zijn, als je niet begrijpen wilt dat aan al mijn wensen voldaan moet worden, of... Maar als je naar hen terug wilt, kun je gaan. Zelfs als je nu gaat heb ik er geen bezwaar tegen.

Ik zag haar lang aan in de overtuiging dat zij begrijpen zou wat ik door mijn blik te kennen wilde geven. Maar zij scheen daarvoor blind te zijn. Ik zuchtte slechts terwijl ik het hoofd schudde. Nu wist ik mijn leegheid en nu ook wist ik de hare, die zwarter was. Ik mocht gaan had ze gezegd, op dit moment zelf. Waar moest ik heen? Het huis hier was het enige dat me onder zijn dak duldde. Ik ben nog jong, had ze ook nog gezegd. Mij valt alles licht. Maar denk eraan, je mag alleen met je kleren vertrekken. De rest is mijn eigendom — zoals op de kwitanties staat.

Haar schoonheid nam werkelijk toe door haar boosheid. Ze was mooi maar hardvochtig, hebzuchtig. Ach, de zachte vrouw van enkele jaren terug, het meisje dat blij was met tweeduizend rupiah leek nu een leeuw en met de stekels van het stekelvarken erbij. En dat alles was ook al door mijn toedoen. Ik stak mijn handen in de zakken. Het was of de vrouw voor mij niet het verlegen meisje was van enkele jaren geleden maar een vreemde die openlijk met mij wilde onderhandelen over leven en jeugd. Zij was door mij gevallen. Door mij! Zij had mijn eerstgeborene kunnen zijn.

En hoe zielloos was ze mettertijd geworden!

Heb ik je ooit in de weg gestaan als je iets wilde, Tidjah?

Zij lachte schamper — een spot die speciaal voor mij was bestemd.

Al zou je me in de weg staan, het zou vergeefs zijn, zei ze.

Ik ben blij dat je zo spreken kunt.

Waarom niet?

Op zijn minst begrijp ik nu wat je al deze tijd hebt gedaan.

Wat wil je nog meer, nu je dat begrepen hebt?

Wat? Ik ben alleen maar blij dat ik het heb kunnen begrijpen.

Ik stond op en ging naar mijn bed toe. Ik wierp me neer met mijn

oude lijf. Ik ging op mijn zij liggen als keerde ik alles de rug toe maar het was een vergeefse poging. De hoofdpijn teisterde mij en dwong mij op te staan om wat in te nemen. Toen ik het hoofd uit het venster stak zag ik mijn auto die voorheen mijn allergrootste trots was. Hij stond daar ineengedoken als een kip die getroffen is door de vogelpest. Ik walgde van zijn aanblik. Ik sloot het venster en ging weer op bed liggen. Om het bezit van dat stuk metaal had ik mijn leven ook al opgeofferd. Ik kwam nu tot de erkenning: ik had het verloren! Verloren! Mijn vrouw en kinderen hadden gelijk. Zij hadden gelijk ofschoon zij dat gelijk niet hemelhoog verhieven en het mij niet hadden opgedrongen. En om van hun gelijk getuigenis af te leggen had ik moeten worden zoals ik nu was!

Misschien waren ook zij begonnen over mijn oneerlijke handelingen te spreken. En het zou niet lang duren of heel Djakarta zou het hebben over de wijze waarop ik mijn corruptie had bedreven. Maar neen! Mijn plan de campagne zat te goed in elkaar en zou niet ontdekt worden. Had ik een half jaar geleden niet een loterijbriefje waar de hoofdprijs op was gevallen opgekocht voor 50.000 rupiah meer? Kon dat niet worden aangewend om de beschuldiging van corruptie te weerleggen? Neen! Voorlopig wist nog niemand iets. Misschien wist de directeur van de nationale onderneming ervan, maar hij had geen bewijzen, terwijl de anderen die er weet van hadden er zelf bij betrokken waren. Waarom moest ik zo kleinmoedig zijn? Ik zong zachtjes — een lied dat mij in mijn jonge jaren na aan het hart had gelegen. Dat Sutidjah zoveel grillen had, het hinderde niet. Wat? En als ik uit dit huis weg moest? Werktuigelijk sloeg ik met de vuist op het kussen en kneep er daarna in. Even later sliep ik.

Of je het goed vindt of niet, die broche neem ik toch!

Ik schrok weer wakker. Mijn vrouw herhaalde voor mij het spelletje van haar boosheid. En ik ga uiterlijk het eind van deze maand naar Bali.

Neem die broche en ga naar Bali.

Natuurlijk! En zolang ik weg ben, mag je naar je vrouw en kinderen toe.

Ben jij mijn vrouw dan niet?

Wanneer je niet meer terugkomt, is het mij ook goed.

Ja, zei ik.

Werkelijk, hoe ouder men wordt, hoe beter men zijn plaats weten moet.

Ja, ja ja ja, Tidjah, welbedankt. Ik wil nu wat slapen.

Ik wil nu slapen. Ga jij naar een andere kamer.

Mat stond ik op en wankelde naar een andere kamer, de kamer van mijn kind, mijn kleinste, Sutidjah's kind. Rahmah sliep in haar box naast vier ballen. Voorzichtig nam ik haar op, kuste haar in haar slaap en legde haar in bed. Haar kleine hand hield ik in de mijne en ik legde mij naast haar neer. Ik bezag het kleine wezen van terzijde terwijl ik zo lag. Ergens diep uit mijn hart rees de vraag: is dit werkelijk mijn kind? Maar ik durfde hem niet te beantwoorden. Ik geloofde liever dat zij mijn kind was. Dat was gemakkelijker. Dat gaf mijn hart meer rust. Maar weer hoorde ik dezelfde stem: Jij bent al oud, daarom is dit kind niet van jou. Het is niet het zusje van Bakri, Bakar, Badri en Basirah. Het is het kind van twee jonge mensen, nog jong, wier hartstocht nog volledig is en die in het volle bezit zijn van hun krachten.

De stem veroorzaakte opnieuw een leegte in mijn ziel. Dit ene kind is mij genoeg. Zwijg daarom, mijn hart. Zwijg.

Heb ik mijn leven niet veil gehad, ook omwille van dit kind?

Je zult niet anders verwerven dan je eigen vernietiging die je begonnen bent sinds je je leven verkocht hebt.

Het was of alles om mij heen van gegons vervuld was. Mijn hoofd klopte. Ik omhelsde het kleine kind dat naar men zei mijn en Sutidjah's kind was, maar dat het volgens de stem van mijn hart beslist niet was. Ik hield haar zo vast omklemd dat zij niet kon ademhalen en begon te schreeuwen.

Ik zou het ook graag heftig hebben uitgeschreeuwd van benauwdheid. Maar ik was daartoe niet in staat. Ik liet haar los, dekte haar toe en zij sliep weer in.

En mijn gedachten bleven zwerven.

(Vertaling: J. Moeljono)

Ach, dat het was gebleven
Een magisch droomsymbool:
Een rozig schelpezweven
Met zilvrig aureool.

Toen ik mij zelf verzaakte
In doffe tweezaamheid,
Stond het daar plots als naakte,
Morbide menslijkheid.

Had het niet kunnen blijven
Mijn zwevend wel en wee;
Een rythmisch stuwend drijven
In mijn inktvissenzee?

Aanschouw het lichaam, star en uitgeteerd,
In 't witte laken van het koude bed.
De grote dood, die genadeloos regeert,
Heeft heel de kamer overhoop gezet.

En waar hij greep met zijn fatale hand,
Daar vielen alle dingen uit elkaar,
Volkomen zinloos en uit elk verband:
Een geldtas, water, pillen, band en schaar.

Zelfs op het schilderijtje aan 't behang,
Met scheepjes, water en een bleke maan,
Is d'horizon zo eindloos diep en lang,
Dat achter hem geen ding meer kan bestaan.

Ik weet niet hoe het gebeurde,
Dat ik een mierenhoop
Plots uit elkander scheurde
In mijn fatale loop.

Gehurkt ben ik gaan zitten
En uit de woestenij
Nam ik van een mier haar witte,
Hartstochtelijk gekoesterde ei.

Ik wilde alleen maar eens kijken,
Hoe mieren feitelijk zijn.
Kan ook zo'n insect iets doen blijken
Van menselijke pijn?

Ik zag het met brandende ogen,
Het torkelde over het mos,
Liep circels, spiralen en bogen
En raakte verloren in 't bos.

U Win Tin

BURMA SINDS DE ONAFHANKELIJKHEID

Door eenheid en discipline, met bloed, zweet en tranen zijn door de eeuwen heen naties opgebouwd. Zo is het ook in Burma gegaan.

De grondwet van de Unie van Burma werd in 1947 ontworpen en aan de Constituerende Vergadering voorgelegd. Op 4 januari 1948 werd ze afgekondigd en daarmee werd Burma een onafhankelijke republiek, los van het Britse Gemenebest.

De 6 staten, waaruit de Unie van Burma bestaat, kregen hun staatsraden, die een vertegenwoordiging afvaardigen naar de in totaal 125 leden tellende Kamer van Nationaliteiten. Daarnaast staat de Kamer van Afgevaardigden, bestaande uit 250 leden die door het volk van de Unie in een algemene verkiezing gekozen worden. De President moet door beide kamers gekozen worden, en wel om de vijf jaar. Hij heeft geen recht van veto, maar wel kan hij na ruggespraak met de eerste minister het parlement ontbinden. De regering, gevormd door de meerderheidspartij of -groep in de Kamer van Afgevaardigden, is verantwoording schuldig aan het parlement.

De grondwet beschermt de minderheden doordat deze een semi-autonome status verkregen hebben. De staatsparlementen maken hun eigen begrotingen op en krijgen van het parlement evenredige bedragen toegewezen. In hun eigen gebied heffen zij belastingen.

In de grondwet is ook bepaald dat de regering de bevoegdheid heeft ieder onderdeel van Burma's economie en iedere onderneming afzonderlijk over te nemen, de grond te onteigenen en grootgrondbezit af te schaffen zodra de omstandigheden dat toelaten, de arbeiders te helpen zich te organiseren tegen economische exploitatie, en alle publieke diensten te nationaliseren.

Het zou ons te ver voeren, te schrijven over de nationalistische beweging onder het Britse koloniale bestuur, het leed ondervonden bij het verzet tegen de Japanse bezetting en over de krachten die loskwamen toen het politieke bewustzijn ontwaakte en de onverbrekelijke eenheid zich ontwikkelde, krachten die de lang verbeide onafhankelijkheid tot stand brachten.

Acht jaar zijn slechts een ogenblik in het leven van een land. Het zijn niet meer dan druppels in de oceaan van de tijd. Maar sinds die historische dag, acht jaar geleden, heeft Burma een veelbewogen

ontwikkeling doorgemaakt. Het heeft een hoge prijs betaald voor zijn nieuwverworven onafhankelijkheid: in de eerste jaren van zijn bestaan is het land bijna te gronde gegaan aan een burgeroorlog en tegelijkertijd heeft het ook de aanvallen moeten doorstaan van een agressieve buitenlandse macht — de Kwomintang-troepen van nationalistisch China.

Het heeft alles grote inspanning gekost, doch ondanks dat zijn toch de politieke, economische en sociale toestanden in voldoende mate vernieuwd en verbeterd.

Burma's strijd tegen alle ontbindende krachten, zowel interne als externe, was zeer gevarieerd gedurende deze acht jaar.

Toen op het politieke toneel het gordijn opgetrokken werd, op 4 januari 1948, stond het land als een hechte eenheid achter de *Anti Fascist People's Freedom League* (AFPFL)[1]), geïnspireerd, gesticht, georganiseerd en verstevigd door Aung San en zijn medewerkers, die later vermoord werden door een leider van een rechtse groepering. Als eerste dissonant deed zich een communistische opstand voor, toen de republiek nog slechts drie maanden oud was — op 27 maart 1948.

Als voorspel tot de gewapende opstand zette de *White Flag Communist Party*[2]) in januari door het gehele land een krachtige campagne in tot massale omwenteling. Het centrale comité van de Communistische Partij concentreerde zich intussen op de arbeiders in Rangoon, door wier toedoen de AFPFL-regering aan de macht was gekomen. Het door de communistische partij gesteunde *All-Burma Trade Union Congress,* dat enige invloed had bij de vakbeweging in Rangoon, slaagde er dan ook in, stakingen teweeg te brengen bij de Burma Oil Company[3]), bij houtzagerijen en scheepswerven.

Intussen nam in februari een communistische afvaardiging onder leiding van Thakin Than Tun deel aan de Zuidoostaziatische Conferentie van Democratische Jongeren in New Delhi, en werd in Calcutta het Al-Indiase Communistische Congres bijgewoond door een Burmese delegatie; naar verluidt hielden de leden van deze laatste geheime samenkomsten met leden van de Indiase communistische partij, die hun moed en vastberadenheid inspraken voor het onmiddellijk ten uitvoer brengen van het revolutionaire programma na hun terugkeer in Burma.

In die tijd werd ook de Pyinmana Conferentie gehouden, bijgewoond door ongeveer vijf en zeventig duizend boeren. De leiders der Communistische Partij en buitenlandse waarnemers, zoals correspondenten en Indiase communisten, waren daarvan diep onder de indruk.

In de overheidsdiensten begon ontevredenheid te borrelen, een beroering die op een staking dreigde uit te lopen. De gehele pers begon bovendien een campagne tegen de regering en tegen de Socialistische Partij in het bijzonder, doordat leden van deze partij drie Burmese dagbladen, die een socialistische leider van immoreel optreden hadden beschuldigd, uitgeschakeld hadden.

De AFPFL-regering was zich goed bewust van deze kritieke situatie en probeerde daarom tot een vergelijk te komen. Zij ontvouwde haar programma voor de Communistische Partij, maar die wilde daar niet van horen. Zij kon zich dit ook permitteren na de krachtige aanmoediging van de Pyinmana Conferentie, waar gebleken was dat het volk achter haar stond, terwijl tevens duidelijk was dat zij aanhangers kon werven uit alle klassen van arbeiders en landbouwers, uit de middenstand en zelfs uit een overigens onbeduidende groep van de rijke bourgeoisie.

Op 27 maart, tijdens een bijeenkomst ter herdenking van de Verzetsdag[4]), gehouden op het Bandulaplein in het hartje van Rangoon hield Thakin Than Tun een bijzonder dreigende redevoering, waarbij hij het volk openlijk aanspoorde om in opstand te komen tegen de regering. Op de avond van diezelfde dag verdween hij met zijn medewerkers en vanaf dat ogenblik maakten de communisten zich meester van dorpen, steden en districten in diverse gebieden als Pegu, Insein, Hanthawaddy, Toungoo en Sagaing. Zij beschikten in het Pyinmana gebied, dat lange tijd hun bolwerk was geweest, over vele aanhangers. Deze stootten met verrassende snelheid door in de districten Pegu, Toungoo, Myinggyan en Bassein. Aanvankelijk behaalden zij al vechtend enige successen en begonnen zij hervormingen aan te brengen in de gebieden die zij veroverden.

Deze communistische opstand vormde het culminatiepunt der binnenlandse moeilijkheden. Overheidsdiensten en studenten gingen in staking, en zelfs begonnen enkele studenten en leden van het overheidspersoneel ondergronds werk te verrichten. De publieke opinie schommelde heen en weer tussen de beide partijen. In China verbeterden de communisten hun posities. Onder deze omstandigheden verwachtte men dan ook niet anders dan dat de communisten in Burma de macht in handen zouden nemen.

Alsof dit alles nog niet genoeg was, ging op dat moment een afdeling van het verzetsleger uit de oorlogstijd, de *People's Volunteer Organisation* (PVO), ook over tot gewapende tegenstand tegen de regering. Deze PVO was opgericht door Generaal Aung San. Na VJ-

dag zag Burma zich namelijk voor een ernstig probleem geplaatst, gelegen in de noodzaak om een leger van verzetsstrijders, die een leidende rol hadden gespeeld in het uitdrijven van de Japanners, op de juiste wijze te ontbinden.

Voor het merendeel van deze mannen moest men een nieuwe bestemming vinden; teneinde hun enthousiasme in banen te leiden die de zaak van het land ten goede zouden komen, hevelde Aung San de troepen over naar de voor dit doel nieuw opgerichte PVO, en zo was er in praktisch alle kleine en grote steden een afdeling van deze organisatie te vinden. Na verloop van enige tijd begonnen zich hier tekenen van bandeloosheid te vertonen. Hun gerichtheid schommelde heen en weer al naar gelang de politieke atmosfeer. Er ontstond rivaliteit tussen twee groepen, de ene socialistisch en de andere communistisch, zoals ook de rivaliteit tussen beide partijen in de AFPFL zeer duidelijk aan de dag trad. Even voordat de communisten ondergronds begonnen te werken traden PVO-leden op als bemiddelaars tussen hen en de AFPFL. In mei 1948 boden zij bemiddeling aan, vastgelegd in een plan aangeduid als „Linkse eenheid". Dit programma was opgesteld in samenwerking met socialisten en die communisten, die tegenstanders waren van gewapend verzet. Het werd openbaar gemaakt door Eerste Minister U Nu in zijn hoedanigheid van President van de AFPFL. Maar kort daarop publiceerde de PVO zelf een tegenprogramma met een voorbehoud, dat eenheid van de linkervleugel niet bereikt kon worden zonder deelname van zowel *Red* als *White Flag* communisten, die in feite in een strijd tegen de regering gewikkeld waren. De AFPFL weigerde ronduit om dat voorbehoud in overweging te nemen. Daarna begon het ondergrondse verzet van de PVO.

Temidden van deze strijd ontstond er in het leger, waar sinds het moment dat het gevormd was een tendentie tot partisanenactiviteit binnengeslopen was, een stemming van weifeling. En zo kon het dan ook gebeuren dat in augustus 1948, vlak nadat de PVO-leden tot verzet waren overgegaan, twee bataljons van de *Burma Rifles* begonnen te muiten.

Tegen die tijd, in een dergelijke chaotische situatie, werd het bovendien duidelijk dat de regering nog een oplossing zou moeten vinden voor het probleem van de *Karen National Defence Organisation* (KNDO), die in een snel tempo een reële bedreiging begon te worden. De Centrale Organisatie van de Karens was na de tweede wereldoorlog gevormd. Zij werd beheerst door nationalisten en grootgrondbezitters.

Tijdens de dagen van politieke opstandigheid tegen de Britse heerschappij had deze organisatie zich voorstander betoond van een dominionstatus. Zij had de algemene verkiezingen voor de constituerende vergadering in 1947 geboycot en enige tijd daarna de KNDO opgericht. Omstreeks augustus 1948 begon zij een opstand die enorme afmetingen aannam, en een nieuwe moeilijkheid vormde die alle problemen van de regering, reeds verstrikt in een warnet van zorgen, overschaduwde.

De eerste Europeanen die in Burma kwamen hebben geconstateerd dat de Karens verlegen en bescheiden zijn en dat ze voortdurend in vrees leefden voor de Burmese overheersers. Velen van hen zijn in de vorige eeuw overgegaan tot het Christendom en wel tot de American Baptist Mission Church. De meeste Karenleiders die in opstand kwamen tegen de centrale regering waren afkomstig van het bij de Universiteit van Rangoon aangesloten Judson College, waar zij, onder het bestuur van Christelijke zendelingen, gedurende hun gehele studietijd afgezonderd van de overige Burmezen, geleefd hadden.

Over het algemeen zijn de Karens het meest westers georiënteerd. Omdat ze Christenen zijn, voelen zij zich eenzaam temidden van een volk dat een andere cultuur en een ander geloof heeft. En niet alleen van de overige Burmezen verschillen zij, maar ook van de Buddhistische Karens, die in ontwikkeling bij hen ten achter staan en niet actief deelnemen in het politieke en sociale leven.

Karenvrouwen zijn de beste verpleegsters en vroedvrouwen en voor de oorlog behoorde dan ook het merendeel van het verplegend personeel in de overheidsziekenhuizen tot de Karens. De mannelijke Karens namen voor de oorlog, evenals de Chins en Kachins, veelal dienst in het Britse leger en waren daar de beste soldaten.

Op sociaal en politiek gebied waren zij dus de andere minderheden ver vooruit. Voor de oorlog kregen zij het grootste aantal zetels die gereserveerd waren voor de diverse bevolkingsgroepen in het Huis van Afgevaardigden.

Bovendien waren de Karenleiders merendeels landheren die het gevaar voelden aankomen van nationalisatie van de grond door de Socialistische regering. Daarbij kwam dat er een wrok ontstaan was doordat Christelijke Karens tijdens de Japanse bezetting wreed behandeld waren door een aantal kortzichtige, opgewonden leden van de Burmese vrijheidslegers, die hen beschuldigd hadden van pro-Britse gezindheid.

De Burmese leiders beseften inmiddels dat het vestigen van normale betrekkingen tussen Burmezen en Karens van overwegend belang

was voor de strijd tegen de Japanse overheersing. Om dit te bereiken hebben mannen als Aung San en Thakin Than Tun zich veel moeite getroost, maar sommige Karens, met de ondervonden wreedheden nog vers in het geheugen, bleven wrokken.

Tenslotte was er het groeiende nationale bewustzijn, dat in Burma door de tweede wereldoorlog aangewakkerd werd. Bij de Karens veroorzaakte dit een vurig verlangen naar een eigen afzonderlijke staat. Bij hun streven zagen zij echter over het hoofd, dat in de meeste districten waar zij een meerderheid hadden, ook Burmezen gevestigd waren.

Een andere factor was nog, dat de Jeugdorganisatie der Karens afwijkende inzichten was toegedaan. Ook deze organisatie was ontstaan onder leiding van Aung San, een man die verdraagzaam was ten opzichte van alle groepen der bevolking en die respect had voor de Karen jongeren, die, verzameld in de genoemde jeugdorganisatie, schouder aan schouder met de overige Burmezen tegen de Japanners gevochten hadden. De organisatie begaf zich ook op politiek terrein en verkreeg na de oorlog een aanzienlijke invloed. Zij vereenzelvigde zich met de Centrale Organisatie van de Karens. Toen deze laatste echter de algemene verkiezingen voor de Constituerende Vergadering boycotte en zich voorstander betoonde van een dominionstatus, scheidde de Jeugdorganisatie zich af, hoewel ze niet voor een algehele gelijkstelling was van de Karens en de Burmezen en wel de noodzaak inzag van een aparte Karen staat. Maar in tegenstelling tot de Centrale Organisatie was men zich ervan bewust dat een Karen staat alleen gevormd kon worden door het samenvoegen van die gebieden waar de Karens de meerderheid hadden, en geloofde men dat welke vorm men zich van deze aparte Staat ook voorstelde, het toch geografisch niet mogelijk zou zijn onafhankelijk te zijn van de Unie van Burma en dat een bestaansvorm binnen de Unie wederzijds tot voordeel zou strekken. En zo waren er dus twee groepen, waarvan de een loyale steun verleende aan de regering en de ander rebelleerde en vastbesloten was zich van de Unie van Burma af te scheiden en op die manier een aparte staat te vormen.

De regering besloot nu, af te wijken van de grondwet en stelde in 1948 een commissie in tot onderzoek naar regionale autonomie. Als resultaat van dit onderzoek werd in 1952 de Wet op de Karenstaat aangenomen en kwam twee jaar later deze staat tot stand. Heden ten dage echter zijn nog steeds diverse groepen Karens in opstand.

(Slot volgt)

EEN BEMOEDIGENDE BRIEF VAN CAMILLE HUYSMANS

Brussel, 30 mei 1956

Geachte Heer Professor,

Ik dank U voor Uw brief en wensen. Ik zal „perseverare". Ik ben ook zo pessimistisch niet als U. U staat veel te sterk onder de invloed van de transitorische toestand van vandaag. De arbeidende klas begint te begrijpen dat de atoombom de grote heren veroordeelt zich te scharen rondom de onderhandelingstafel. De heren durven en kunnen het instrument, dat te hunner beschikking staat, niet gebruiken, omdat zij zich zouden zelfmoorden, alle. Zij zijn gedwongen de militaire bom te begraven, maar het gevaar is, dat zij daarbij het kanon zouden behouden, en morgen te herbeginnen, wat gebeurd is in 1914 en in 1940.

Dàt is het werkelijk gevaar! En daarom druk ik erop: *ook het kanon moet begraven worden!*

De partijen, — ook de mijne, — beginnen dit te verstaan, en ik voel dat het idee zich overal opdringt. In alle milieus van mijn land.

Het zal moeilijk gaan in Nederland. Het calvinisme ankert de mensen veel sterker aan de realiteit van gisteren, en de *Partij van de Arbeid* loopt schoorvoetend vooruit. Ik denk aan Indonesië. Maar, zij zal toch moeten volgen, en haar fanatisme ietwat milderen. Zij is onbekwaam haar anticommunistische rancune op te geven, op een ogenblik, dat het communisme evolueert, en nog sneller dan ik gedacht heb, eergisteren.

Zo zie ik de zaken.

Geloof mij

Uw

CAM. HUYSMANS.

De socialistische veteraan schreef deze brief in antwoord op de volgende gelukwens:

Amsterdam, 28 mei 1956

Zeer waarde heer Huysmans,

Zoëven heb ik door de radio — en helaas dus slechts uit de verte — de hulde gevolgd U ter gelegenheid van Uw 85ste verjaardag gebracht.

Na dat vele kan deze enkele stem slechts ijl klinken, maar ik zou desondanks toch niet willen, dat de mijne in dat koor ontbrak.

Ik zou het vooral daarom niet willen, omdat ik een accent wilde leggen op een feit dat in de radio-uitzending ten onrechte m.i. ontbroken heeft en waarop gij alleen in Uw dankwoord hebt gezinspeeld, dat is op Uw jongste stappen die bedoelden de breuk in de arbeidersbeweging, in 1914 ontstaan, te helen. Ik vrees dat, zoals de zaken nu staan, die beoogde verzoening een illusie zal blijken — ik vrees dat de bestaande socialistische partijen in het Westen inmiddels te diep in de burgerlijke maatschappij verankerd geraakt zijn — neem b.v. Mollet en Algerië — om zelfs nog te begrijpen wat het socialisme vóór 1914 voor ogen stond. Maar ik ben anderzijds te zeer historicus om niet te weten dat de uitdrukking „zoals de zaken nu staan" wel degelijk betekent dat zij straks zo niet anders *zullen,* dan toch *kunnen* staan.

En in elk geval doet dit niets af aan mijn bewondering voor Uw verziendheid van blik en wijdheid van geest, verziendheid en wijdheid altijd al zeldzaam, maar dubbel zeldzaam, ja misschien wel nooit voorgekomen bij iemand van Uw leeftijd.

Vandaar mijn oprechte wens dat gij nog lang gespaard moge blijven voor dat wat in diepste kern Uw strijd altijd gegolden heeft, — de vrede. De vrede, die, zoals gij het zelf in Uw slotwoord zo juist hebt gezegd, daarom zo begerenswaard is, omdat hij en hij alleen een ieder de mogelijkheid van ontplooiing zijner gaven kan bieden.

Met nog eens mijn gelukwensen en hartelijke groeten,

gaarne Uw

J. ROMEIN.

J. B. Charles — W. F. Wertheim

DE VERRASSENDE SLOTREGEL

Naar aanleiding van J. A. VAN DER VLIS, *„Tragedie op Texel.* Een ooggetuigenverslag van de opstand der Georgiërs in April 1945", vijfde druk, Becht's Uitg. Mij., den Burg.

In een oude jaargang van De Nieuwe Stem kan men een essay aantreffen van Frank Lulofs over „De verrassende regel in de poëzie". Hij schrijft, naar aanleiding van een enkel voorbeeld: „Deze regels nemen door hun positie op het eind van het gedicht natuurlijk een zeer voorname plaats in; het is een sluitstuk, en wat voor één!"

Lulofs heeft het hier over een regel, die het hele vers ineens boven zichzelf uittilt. Men kan zich echter ook een slotregel voorstellen, die het hele effect van een vers, of zelfs van een boek, teniet doet. Zo iets doet zich, helaas, voor bij de overigens zo geslaagde, vijfde „aanzienlijk uitgebreide en verbeterde" druk van Van der Vlis' „Tragedie op Texel".

Dit spijt recensenten te meer, daar zij beiden bij de voorgeschiedenis van deze druk persoonlijk betrokken zijn. De eerstgenoemde van ons schreef uitvoerig in „Volg het spoor terug" over zijn ondergrondse contacten met de Armeniërs, die in Duitse dienst waren, maar vol spanning wachtten op het ogenblik, dat zij zich bij de geallieerde troepen zouden kunnen aansluiten. In hetzelfde boek beschreef hij de moedige opstand van de Georgische troepen in Duitse dienst op Texel. Aan het eind van dat hoofdstuk sprak hij zijn ernstige ongerustheid uit over het lot van deze moedige bondgenoten na hun terugkeer in de Sovjet Unie.

Voor deze ongerustheid bestond ook wel reden. Deze Armeniërs en Georgiërs waren tenslotte, zij het na ongelooflijke ontberingen in Duitse krijgsgevangenschap, om hun leven te redden in Duitse dienst getreden. In de ogen van de Russen waren zij dus min of meer gelijk te stellen met onze Nederlandse Oostfrontstrijders. De opstandpogingen der Armeniërs en Georgiërs waren zeker ook voor een deel gestimuleerd door de wens, zich in de ogen van het eigen volk te rehabiliteren.

Men kon, hier in ons land echter, met enig recht betwijfelen of men in de Sovjet Unie wel voldoende op de hoogte was van de werkelijke gezindheid van deze groepen en van hun actieve samenwerking met

ons ondergronds verzet. De onzekerheid omtrent hun lot werd mede in sterke mate bevorderd door het ontbreken, in de jaren na de oorlog, van vrijwel ieder contact, via correspondentie, met de Sovjet-Unie. Weliswaar was het bekend, dat vertegenwoordigers van de Sovjet-ambassade jaarlijks bij de officiële herdenking van de opstand op Texel aanwezig waren. Maar gezien de wijze waarop de Sovjet-autoriteiten met verraders, of wie zij voor verraders aanzagen, omsprongen, was dit in de ogen van Nederlanders, zelfs voor de groep der Georgiërs, nog allerminst voldoende reden om er gerust op te zijn.

Pas in 1954 kwam er enig licht in de zaak. Na een reis door de Sovjet-Unie schreef de tweede recensent in de Groene van 30 oktober het volgende:

„Ons wordt door de GOKS, de Georgische afdeling van de „WOKS, een souper aangeboden, rijkelijk omspoeld met Georgi-„sche wijn. Op een hartelijke welkomstspeech van de voorzitter, „antwoord ik door de dappere strijd van de Georgiërs, op een „eilandje ten noorden van ons land, in herinnering te brengen. Ik „had mij namelijk, na lezing van J. B. Charles' „Volg het spoor „terug" waarin hij zijn ongerustheid uitspreekt over het lot van de „naar hun vaderland teruggekeerde Kaukasiërs, vast voorgenomen „te proberen, iets over hun lot te weten te komen. En nu krijg ik „de kans.

„De reactie is verrassend. Op de gezichten van de aanwezigen „zie ik, dat zij zich haast niet kunnen bedwingen, en nauwelijks ben „ik uitgesproken, of zij noemen de naam Teksel. Zij vertellen ons, „dat de ruim 200 overlevenden hier destijds als helden zijn ontvan-„gen; er is zelfs nog in 1948 een boek van de hand van een hunner „over de opstand verschenen — de schrijver is nu assistent in de „geschiedenis aan de Universiteit. Het spoor is teruggevonden.

„De volgende dag vraag ik in een boekwinkel het boek — ik „ken noch schrijversnaam noch titel. Onmiddellijk duikt de win-„kelier in een kast en haalt het te voorschijn. Helaas kan ik het niet „lezen, het is in het Georgisch, maar de illustraties en de afgedrukte „fascimilé's van verklaringen van Geallieerde officieren en uit onze „illegale pers zijn interessant genoeg. Ik neem het boekje mee, ter „geruststelling van allen, die zich de thuiskomst van deze moedige „groep als een gang naar de hel hadden voorgesteld."

Op dit nieuwtje kwam Van der Vlis afgestevend. Hij herkende een aantal illustraties in het Georgische boekje als afkomstig uit zijn „Tragedie op Texel". Hij vroeg de schrijver van het stukje in de Groene

hem het boekje af te staan, om te proberen de inhoud ervan vertaald te krijgen. Hierin is hij geslaagd met de hulp van Prof. Dr. C. L. Ebeling, die deze vijfde druk ook heeft ingeleid.

Evenals in de vroegere drukken heeft ook in deze nieuwste druk de schrijver gestreefd naar de grootst mogelijke objectiviteit. Maar in deze nieuwste druk was hij daartoe nog veel beter in staat, omdat hij nu de beschikking had over de visie en ervaringen van Georgische opstandelingen. Weliswaar blijkt de historicus, schrijver van het Georgische boekje, niet zelf tot de overlevenden van de opstand te behoren; maar hij ontleent zijn oorspronkelijke gegevens aan persoonlijke gesprekken met een aantal hunner.

Van der Vlis vertelt, dat in een kamp nabij Berlijn een uitvoerig onderzoek werd ingesteld naar de gedragingen van de Georgiërs, die van Texel kwamen. De commandant van de militaire afdeling, waarin zij enige tijd later werden opgenomen, „had grote waardering voor de voortreffelijke discipline van de Georgiërs". „De uit Holland teruggekeerde partisanen werden hartelijk begroet door de Georgische maatschappij. De gebeurtenissen op Texel zijn in de pers op gepaste wijze beschreven. Een van de Georgiërs, die de opstand op Texel meemaakte, Dzjavoywilo, publiceerde na zijn thuiskomst een bundeltje gedichten, waarin de strijd bezongen werd." (v. d. Vlis, p. 118—119). Het Georgische boekje zelf tenslotte, waaraan Van der Vlis dit alles ontleent, heet: „De Georgische partisanen in Holland. De opstand op het eiland Texel" (Tbilisi, 1948).

Aan het slot van zijn boekje vermeldt Van der Vlis, dat de schrijver van het Georgische boekje van elf hunner een korte biografie geeft. Hij schrijft verder over één officier, die uit het Duitse doorgangskamp volgens geruchten zou zijn ontvlucht. En dan komt „de verrassende regel" aan het slot: „Zekerheid omtrent het lot van het gros dezer mensen geeft het boekje niet".

De suggestieve werking van deze slotzin is zo sterk, dat ook de eerste recensent hem overnam als slot van zijn bespreking van Van der Vlis' nieuwste druk voor de radio. Misschien kwam hij hier mede toe door zijn preoccupatie met de hem na aan het hart liggende Armeniërs, omtrent wier lot men nog steeds in het onzekere is. Ook verkeerde hij in de mening, dat Van der Vlis dit alles uitvoerig met tweede recensent had besproken, wat niet het geval was.

Bij een verder doorpraten van deze kwestie kwamen wij tot de conclusie, dat deze overmatig voorzichtige en het gehele voorafgaande betoog eigenlijk tenietdoende slotzin volkomen ongegrond is. In een

land met een grote verscheidenheid aan politieke denkbeelden en uitingen zou men zich nog kunnen voorstellen, dat een verzenbundel of een geschiedboekje zouden zijn gepubliceerd door individuen, die in strijd komen met de officiële visie. In de sfeer van de naoorlogse Sovjet-Unie was dit ondenkbaar. Wanneer in een in 1948 in de Sovjet-Unie uitgegeven boekje staat, dat de opstandelingen door de bevolking hartelijk ontvangen zijn; wanneer zij partisanen worden genoemd en als zodanig bezongen worden; wanneer de Sovjet-ambassade jaarlijks hun strijd mede herdenkt; wanneer Nederlandse bezoekers van Georgië nog in 1954 over deze partisanenstrijd vol enthousiasme horen spreken, en in een willekeurige boekwinkel het in 1948 verschenen boekje kunnen kopen — dan bestaat er over het lot van de gehele groep als zodanig geen enkele onzekerheid. Wat de mogelijkheid niet uitsluit dat een enkel individu op grond van vóór of ná de opstand gepleegde misdragingen, àls persoon moeilijkheden ondervindt; of per ongeluk na zijn terugkeer in Georgië een dakpan op zijn hoofd heeft gekregen.

Wij betreuren daarom de verwarrende slotregel, die een overigens uitermate nuttig en sympathiek boekje ontsiert.

Wij betreuren ook, dat omtrent het lot der Armeniërs nog steeds geen zekerheid bestaat. Wij spreken echter de hoop uit, dat van de zijde van de Sovjet-autoriteiten medewerking zal worden verleend om het persoonlijk contact te herstellen. Gezien de jongste ontwikkelingen in de Sovjet-Unie kan men dit bezwaarlijk een „verrassende slotregel" noemen.

KORT BESTEK

Is er iets veranderd? I

Als men boeken leest over het 'sociale vraagstuk' uit de tijd van zijn opkomst, zo een vijf en zeventig jaar geleden nu, en met vergelijkt ze met onze hedendaagse literatuur over hetzelfde onderwerp, dan komt men tot de conclusie dat in die driekwart eeuw de verhouding van arbeiders en ondernemers zo grondig gewijzigd is dat in die van nu die van toen niet meer is te herkennen.

Tot dat dan af en toe en hier en daar — als men er op let nog bijna dagelijks en schier overal — zich een feit voordoet dat tot het besluit noopt dat er in al die tijd *in wezen* aan die verhouding niets is gewijzigd, dat er niet alleen nog steeds een 'boven' en 'onder' is, maar dat ook de onverschilligheid van 'die daar boven' voor het lot van 'die daar onder' dezelfde gebleven is.

Zo een feit is wat in de kranten de 'ramp' van Marcinelle heet, maar dat beter de 'misdaad' van Marcinelle kon heten. Een oude mijn, weer intensiever geëxploiteerd, zodra de conjunctuur hernieuwde winstmogelijkheden beloofde, waar de Belgische mijnwerkers zonodig door Italiaanse konden worden vervangen die nog minder eisen stelden en waar de houten deuren dus niet door ijzeren werden vervangen, de elektrische leidingen onbeschermd bleven en de rest aan het toeval werd overgelaten. Met het bekende gevolg.

En 'Marcinelle's' bestaan nog overal ter wereld. Overal ter wereld zijn nog ondernemers voor wie alleen hun winst telt en overal ter wereld zijn nog arbeiders wier minimumbestaan hun niet veroorlooft welk werk ook te weigeren.

Het is waar dat er veel veranderd is. Maar het is ook waar dat, zolang er nog gebeuren *kan* wat in Marcinelle gebeurd *is,* het *wezen* van de klasse-maatschappij als nog onveranderd dient beschouwd — en onverbloemd gebrandmerkt — te worden.

Is er iets veranderd? II

In diezelfde driekwart eeuw, waarvan hier boven sprake was, is het moderne imperialisme opgekomen en weer vergaan. Wie de verhouding van Europa tot de andere werelddelen van destijds vergelijkt met die van nu, vindt geen enkel element meer terug.

Totdat dan af en toe en hier en daar — maar als men er op let nog bijna dagelijks en schier overal — zich een feit voordoet dat tot het besluit noopt dat er in al die tijd *in wezen* aan die verhouding niets is gewijzigd, dat Europa, zo het dan al niet meer in feite in enig opzicht nog superieur is, toch nog steeds de oude pretentie van meerderwaardigheid niet heeft kunnen of willen afleggen en dat het Europese haantje, zo het dan al geen koning meer is, toch nog altijd koning kraait.

Zo een feit is de westerse reactie op het besluit der Egyptische regering tot nationalisatie van de Suez-kanaalmaatschappij. Tussen haakjes: een heel wat wettiger besluit dan dat op grond waarvan de Amerikanen indertijd aan het Panama-kanaal zijn gekomen. Want hoe was die reactie? Zij was in toon even mateloos als in feite machteloos, maar het gebaar had desalniettemin nog alle pretenties van vroeger: niet alleen alsof het Britse en Franse militaire apparaat nog aan de wereld de wet konden voorschrijven, maar ook alsof alle normbesef, redelijke en zedelijke maatstaven, ginds vertrapt, hier veilig zouden zijn.

Voor wie met aandacht 's werelds loop volgt, geven beide feiten stof tot overdenking te over, zowel dat van de mijn als dat van het kanaal. Beide rechtvaardigen de vraag of er nu al of niet iets veranderd is? Maar terwijl men bij het ene moet antwoorden: *in wezen* blijkbaar nog niets; moet bij het andere het antwoord luiden: blijkbaar *in schijn* nog niets.

De onveranderde schijn is in dit geval echter even gevaarlijk als het onveranderde wezen in het andere. Want alle hybris is nog steeds gevaarlijk en Nemesis nog steeds een onverbiddelijke godin.

EX LIBRIS

KURT BREYSIG, *Die Geschichte der Menschheit,* De Gruyter & Co., Berlin W., 5 dln., 1955.

Elk boek heeft zijn geschiedenis. En dit al een heel bijzondere. In 1905 had de schrijver zijn 'Stufenbau und die Gesetze der Weltgeschichte' voltooid. Hij had daarin de gedachte bepleit dat elke volgroeide cultuur zijn oertijd, oudheid, middeleeuwen en nieuwe tijd doorliep, een 'natuurlijk' verloop, onafhankelijk van de 'absolute' tijd. Hij werd daarmee de eerste die de voorstelling der 'ongelijktijdige gelijktijdigheid' schiep en tegelijk een der vernieuwers van de cyclische voorstelling omtrent het verloop der geschiedenis. Zijn beroemdste navolgers vond hij in Spengler en Toynbee. Van Spengler verschilt hij hierin dat hij de beide consequenties die deze trok vermeed. Terwijl immers bij Spengler alle culturen afzonderlijke 'organismen' zijn, los van elkaar, neemt Breysig nochtans een algemene geschiedenis der mensheid aan. En terwijl Spengler de kring ook van de westerse beschaving doorlopen achtte, is van dat pessimisme bij Breysig niets te vinden. Van Toynbee verschilt hij doordat hij dichter dan deze bij het 'gewone' patroon bleef. Meer dan beschouwing geeft hij verhaal. Hij vermeed bovendien diens consequentie van een volledige de-europeïsering van het geschiedbeeld. Breysig's wezenlijke aandacht bleef op Europa gericht.

Na 1905 op ongeveer 0-jarige leeftijd begon Breysig, al schreef hij als Berlijns hoogleraar in de geschiedenis nog een dozijn andere werken, aan wat hij ongetwijfeld als zijn hoofdwerk bedoeld heeft, een geschiedenis der gehele mensheid, waarvan wij hier de tweede druk aankondigen. Alle elementen, hierboven genoemd, zijn daarin terug te vinden: de 'ongelijktijdige gelijktijdigheid', de cyclische gedachte, de uiteindelijke eenheid der mensheidsgeschiedenis en het nog sterke, voor het moderne gevoel te sterke, accent op Europa en háár voorgeschiedenis.

Het verschijnen van het eerste deel — nu deel I en II — 'Die Anfänge der Menschheit' en 'Die Völker ewiger Urzeit' behandelend, met zijn in deze druk 814 bladzijden heeft de schrijver nog zelf beleefd want het verscheen al in 1907. Maar zo vlot als het begin, zo traag liep het vervolg. Hoe groot zijn werkkracht ook was, hij heeft de drie overige delen nog wel kunnen schrijven, doch niet meer voor de druk gereed kunnen maken. Toen hij stierf stond de machtige bouw nog in de steigers. Dank zij eindeloze zorg en onvermoeide doorzetting zoals in de regel alleen een liefhebbende weduwe die kan opbrengen — Gertrud Breysig verantwoordt haar aandeel in III, blz. V —, is nu echter de bouw dan toch voltooid. Tot omstreeks het einde der vorige eeuw, zoals, gezien de tijd der conceptie ook wel van meetaf aan de bedoeling zal zijn geweest. Bij de 814 bladzijden van de eerste twee delen voegde zij de 862 pagina's van de drie volgende.

Bij dit geheel schreef Toynbee een voorwoord. Begrijpelijk wijst hij daarin op het verschil van menselijke lotsbedeling. Wat hem, Toynbee, vergund was, zijn levenswerk af vóór zich te zien, bleef Breysig ontzegd. Londen 11 april 1954 is dat voorwoord ondertekend, dezelfde dag, zoals hij meedeelt, waarin hij de laatste

revisie van het laatste vel van zijn index met zijn fiat naar de drukker kon sturen. Toynbee herhaalt in dat voorwoord zijn bekende, maar daarom niet minder juiste opvatting dat de 'verkorting der afstanden' alle volken tot één gemaakt heeft op een ogenblik dat zij daaraan door gebrek aan kennis van elkaar, geestelijk nog niet toe waren. En hij begroet in Breysig's boek een der middelen om die achterstand in te halen. Want, zonder het met zoveel woorden te zeggen, laat hij uitkomen dat het boek in opzet omvattender is nog dan het zijne. Het behandelt de geschiedenis van alle culturen en het omvat niet alleen politieke geschiedenis maar ook die van de cultuur in de ruimste zin.

De geschiedenis van dit boek dient de lezer steeds in de gedachte te houden. Hij heeft hier te maken met een opzet van vijftig jaar geleden, hoe nieuw die destijds ook geweest moge zijn, terwijl de schrijver de pen al moest neerleggen, een dertig jaar nadat hij begonnen was, dus nu ook al twintig jaar terug. Zo vindt men bij hem, om één voorbeeld te noemen, de 'wieg' van de mensheid nog in de Achterindische Archipel geplaatst (I, 2); bewijs dat hij op de hoogte was van de nieuwste theorieën daaromtrent toen hij schreef; bewijs tevens echter dat hij het niet was van de nu meer gangbare opvatting dat die 'wieg' niet in Oost-Azië, maar in Centraal-Afrika gestaan zou hebben.

In dat onvermijdelijk op tal van punten verouderd-zijn van dit werk op het ogenblik reeds dat het voor het eerst in zijn geheel verschijnt ligt iets onmiskenbaar tragisch. Als hij op blz. 248 van het vierde deel over de kathedraal van Beauvais komt te spreken, schrijft hij naar aanleiding van de torso gebleven toren daarvan, die meer dan 160 meter hoog had moeten worden, dat dit torso-gebleven-zijn de grootsheid van die bouw niet vermindert, maar vermeerdert 'wie jede Tragik des Nichtvollendens". Dat geldt ook hier. In 1932 legde hij op 65-jarige leeftijd zijn ambt neer om zich geheel aan zijn levenstaak te kunnen wijden. Maar men zal wel niet mistasten in het vermoeden dat ook het zien-aankomen van het Hitler-regiem, waarvan hij van begin tot eind een tegenstander geweest en gebleven is, dat besluit mede veroorzaakt zal hebben. Op zijn zachtst gezegd heeft de ellende in zijn land het tot stand komen van dat levenswerk geremd en heeft hij de angst moeten beleven het de voltooiïng niet meer te doen. 16 juni 1940, dezer dagen ook al weer 16 jaar geleden, kwam aan dit werk- en waakzaam leven in het huis in Rehbrücke bij Berlijn berustend een einde.

J. R.

GÉNÉRAL DE GAULLE: *Mémoires de Guerre dl I „L'Appel"* 1940—1942. Paris Librairie Plon 1954.
WEYGAND (de l'Académie Francaise): *En lisant les Mémoires de Guerre du général de Gaulle.* Paris Flammarion 1955.

Toen ten tijde van de Franse capitulatie in Juni 1940 de zich in Engeland bevindende de Gaulle een brief aan Weygand schreef om de laatste aan te sporen zich naar Londen te begeven en van daar uit het anti-Duitse verzet te leiden kreeg hij ten antwoord:

„Si le colonel en retraite de Gaulle veut entrer en communication avec le général Weygand, il doit le faire par la voie régulière."

Er is wellicht geen epistel denkbaar, dat de twee hieronder te bespreken figuren beter tekent. De één, oud

leraar in de geschiedenis aan de militaire academie van St.-Cyr, de man van „France quand-même" met een onverzoenlijke haat tegen alles wat Duits is, niet geheel ontoegankelijk voor vooruitstrevende denkbeelden (misschien de verklaring voor het politieke isolement, waarin de Gaulle zich de laatste tijd zelfs ten opzichte van de „Gaullisten" bevindt?) en met een sprankelende stijl, o.i. de allerbeste Franse prozaïsten niet onwaardig, de ander de bureaucraat met een „Weltfremdheit", die welhaast doet denken aan die van een middeleeuwse kloosterling.

De Gaulle's mémoires (dl I „L'Appel") behandelen in hoofdzaak de periode 1940—Juni 1942, waarin de Gaulle, omringd door een handjevol getrouwen, zich vanuit Londen tot het Franse volk richtte. Misschien nog belangrijker voor het begrijpen van de Gaulle's optreden zijn de hoofdstukken I en II. Het eerste geeft een beschrijving van de binnenlandse politieke toestanden in Frankrijk in het tijdperk tussen de beide oorlogen, het tweede behandelt het jammerlijke falen van de Franse militaire leiders in de slag om Frankrijk in 1940, dat door de Gaulle wordt gezien als een repercussie op het Franse militaire denken van de in Hoofdstuk I beschreven politieke situatie.

Het is duidelijk, dat Weygand (de l'Académie Francaise) zich voornamelijk te weer stelt tegen de door de Gaulle geuite critiek op zijn militaire beleid. De politieke controverse, tussen hem en de Gaulle ontstaan, heeft in hoofdzaak betrekking op een drietal punten. Ten eerste op de kwestie van Weygands beleid als opperbevelhebber der geallieerde strijdkrachten in de slag om Frankrijk, ten tweede op de vraag naar de al dan niet wenselijkheid om na Frankrijks val de oorlog tegen Duitsland in de Franse koloniën voort te zetten en ten derde op de door Weygand betwijfelde juistheid om met het in 1939 beschikbare militaire potentieel überhaupt aan Duitsland de oorlog te verklaren.

Wij zouden hier nog een vierde punt aan willen toevoegen. De Gaulle stelt — en Weygand neemt dit, zij het in misvormde zin, over — dat het Franse militaire denken in 1940 voornamelijk een weerspiegeling was van Frankrijks binnenlandse politieke toestand. Zou dan niet het aan de dag getreden verschil in militaire concepties tussen de Gaulle en Weygand een repercussie kunnen zijn van hun beider verschil in politieke en sociale opvattingen? Het collaboranten-optreden van Weygand in 1940 en de Gaulle's onverzettelijkheid pleiten ook voor deze visie. De vergelijking, met de Nederlandse godsdienstwisten tijdens het twaalfjarig bestand, waarin „Reckelycken" en „Precyzen" tegenover elkaar stonden, dringt zich bij de lezing der besproken twee werken wel zeer sterk op.

L. S.

JEF LAST: *Zo zag ik Indonesië.* N.V. Uitg. W. van Hoeve, 's Gravenhage/Bandung, 1956.

In aflevering 4 van deze jaargang besprak D. M. G. Koch, terecht, Jef Last's „Bali in de kentering" met grote lof. „Zo zag ik Indonesië" bereikt het peil van het Bali-werk slechts bij vleugen. Terwijl Last de Balise samenleving grondig en van binnen uit heeft leren kennen en met zijn beeldend vermogen voor ons in haar vele paradoxen en nuances heeft doen leven, beschrijft hij overig Indonesië meer van de buitenkant, als een journalist die tevreden is met flitsende momentopnamen.

Nu heb ik in dit tijdschrift reeds herhaaldelijk op de betekenis van de „journalistenboeken", met name voor een beter begrip van Aziatische landen, gewezen. Ook „Zo zag ik Indonesië" heeft zeker goede kwaliteiten, boeiende hoofdstukken en leerzame beschouwingen. Het autobiografische eerste hoofdstuk en de reportages over reizen naar Kalimantan Barat (West-Borneo) en Flores tonen ons de schrijver op zijn best.

Maar het boek vertoont ook ernstige tekortkomingen. De slordigheid van Jef Last is niet te overtreffen, en is ook bij een journalistieke behandeling gemakkelijk te vermijden. Is het nu persé nodig vrijwel iedere naam verkeerd te spellen — een zo consequent door Last volgehouden hebbelijkheid dat hij zelfs zijn zwager Barend ter Haar van een verkeerde voornaam voorziet (p. 25)?

Verder zijn de beschouwingen van Jef Last op het terrein der „grote politiek" uitermate aanvechtbaar. Zijn rancune als communistisch renegaat voert hem zover, dat hij in volle ernst gelooft in het gevaar dat het nieuwe China Indonesië — blijkbaar na het militair te hebben onderworpen (pag. 138) — „als satellietstaat (zal) exploiteren" (p. 279).

Toch leidt dit ressentiment Jef Last gelukkig niet, als Frans Goedhart, tot een schoolmeesterachtig kapittelen van de Indonesiërs om hun afwijkingen van de Westerse „grote politiek". Zijn houding ten opzichte van Indonesische mensen en verhoudingen blijft er voortdurend een van een zeker menselijk begrip, en tevens een van verstandige terughouding.

Met alle critiek die ik op Jef Last's boek heb, geloof ik toch dat zijn houding tegenover individuele Aziaten de enig aanvaardbare is in de tweede helft van de twintigste eeuw.

W. F. W.

RECTIFICATIE

De heer Salim, die in een vorige aflevering in deze rubriek een werk besprak, vestigt er de aandacht op dat zijn naam onder bedoelde bijdrage had behoren te luiden: I. F. M. Salim.

Een schatgraver onthult zijn vondsten

GERBEN COLMJON

DE NEDERLANDSE LETTEREN IN DE NEGENTIENDE EEUW

„Colmjon heeft een belangrijk boek geschreven, een rijk boek, dat veel kostelijk materiaal in handen geeft en van helder inzicht getuigt voor zover het de literaire over- of onderwaardering betreft."

Trouw.

„Met een indeling in tien decennia biedt Colmjon hier een overzicht van de Noord-Nederlandse literatuur in de 19e eeuw. Het is een buitengewoon vlot en boeiend geschreven boek, getuigend van een sterke persoonlijkheid. Nergens een inzinking, overal dezelfde kompetentie en belezenheid. De auteur situeert zijn stof temidden van het geestesleven in het overige Europa. Hij geeft een menigte scherpe, karakteriserende details die men elders niet zó gegroepeerd vindt en neemt vaak tegenover stromingen en feiten een persoonlijk standpunt in, wat leidt tot herwaardering van vele traditionele inzichten."

Lektuurgids.

„Het boek dat hij schreef, is meteen een verrassende bloemlezing van meestal korte fragmenten uit dichtstukken, opstellen, verhalen en brieven, die in extenso vaak inspanning vergen. Deze kaneel bij het lood zou per pond wat droger gaan smaken!"

Anton van Duinkerken in De Tijd.

„Zijn nauwgezet bronnenonderzoek, zijn precieze en veel omvattende belezenheid, het situeren van het eigene binnen een internationale lijst, het incorporeren van documenten van niet-literatoren en van extra-literaire schrifturen van literatoren in zijn overzicht, zijn bezadigde verteltrant, telkens doorflitst met aardige anecdotes en treffende, hatelijke of ergerlijke uitspraken-ter-zijde, zijn kenins van de schilderkunst, zijn oprechte interesse voor zijn object en bovenal zijn volkomen onafhankelijk oordeel, — dit alles maakt zijn werk tot een boeiend en belangrijk geheel."

W. L. M. E. van Leeuwen in de N.R.C.

435 blz. Geb. *f* 8.90. (Bfr. 145.—)

Verkrijgbaar bij de boekhandel

WERELD-BIBLIOTHEEK

AMSTERDAM — ANTWERPEN

In de serie

CONTACT REIS-POCKETS

Verscheen dezer dagen

JOEGOSLAVIË

Met 31 foto's van CAS OORTHUYS en een uitslaande kaart in kleur.

Geen betere reiskameraad voor dit land dan de bekende schrijver A. DEN DOOLAARD, die jarenlang in Joegoslavië heeft gewoond en die de tekst bij dit Contact Reis-Pocket schreef.
f. 3,90 gebonden.

Andere titels uit deze serie:

DE VOGEZEN
TIROL EN
VORARLBERG

VERKRIJGBAAR IN DE BOEKHANDEL

Hendrik de Leeuw

ONDERWERELD N.V.

Een openhartig en onthullend boek over de georganiseerde misdadigheid in de Verenigde Staten. De waarheid over gangsterdom en bendewezen!
262 blz. Met illustraties. Gebonden f 8,90 (fr. 135.–)

VERKRIJGBAAR BIJ DE BOEKHANDEL

Amsterdam WERELD-BIBLIOTHEEK *Antwerpen*